

Minimalana država Roberta Nozicka

Žeravica, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:578713>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-03**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)





SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Luka Žeravica

MINIMALNA DRŽAVA ROBERTA NOZICKA

Diplomski rad

Zagreb, 2019.



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJSEK ZA FILOZOFIJU

LUKA ŽERAVICA

MINIMALNA DRŽAVA ROBERTA NOZICKA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Tomislav Janović

Zagreb, 2019.

Osim mentoru, zahvaljujem se doc. dr. sc. Tvrtku Joliću na korisnim komentarima i doc. dr. sc. Nevenu Petroviću na upućivanje literature za četvrto poglavlje.

Sažetak

Robert Nozick najpoznatiji je predstavnik političkog libertarijanizma. Prema tom stajalištu država je opravdana ako je minimalna što znači da kontrolira samo policiju, sudstvo i vojsku. Cilj ovog diplomskog rada je prikazati glavne elemente Nozickove minimalne države i kritički se osvrnuti na Nozickove argumente u prilog minimalne države. Zbog teze vlasništva nad samim sobom i odvojenosti pojedinca država ne smije imati veće ovlasti u pogledu intervencije u živote pojedinaca. Referirajući se na John Locke, opisao je prirodno stanje u kojemu nema nikakve države, već svatko ovisi o sebi. Smatra da bi ljudi na određenom teritoriju oformili više zaštitnih agencija koje bi se udružile u dominantnu zaštitnu agenciju. Nozick to naziva ultra-minimalnom državom. Kako bi pridobili pojedince koji ne bi bili članovi niti jedne zaštitne agencije, dominantna zaštitna agencija bi im nudila kompenzaciju. Neovisni pojedinci odrekli bi se vlastitog prava na kažnjavanje u zamjenu za besplatnu ili jeftiniju uslugu zaštite koju joj pruža dominantna zaštitna agencija. To je način kako bi nastala minimalna država.

Ključne riječi: libertarijanizam, anarhizam, minimalna država, prirodno stanje, racionalnost.

Summary

Robert Nozick is the most famous representative of political libertarianism. According to this position, a state is justified only if it is minimal which means that it controls only police, judiciary, and army. The aim of the present thesis is to show the main elements of Nozick's minimal state and critically review his arguments for the minimal state. Due to the self-ownership thesis and separateness of individuals, a state must not have greater authority in the aspect of intervention in the lives of individuals. Referring to John Locke, Nozick described the state of nature in which no state exists, but everyone depends on themselves. He believes that on a specific territory people would form "protective associations" which would merge into a "dominant protective association". Nozick calls such agency "ultra-minimal state". To attract individuals who would not have been members of any protective agency, the dominant protective agency would offer them compensation. Independent individuals would give up their right to execute punishment in trade for free or cheaper protective service which would have been provided by the dominant protective agency. This is how a minimal state comes into existence.

Key words: libertarianism, anarchism, minimal state, state of nature, rationality.

Sadržaj

Sažetak	4
Summary	5
Popis kratica.....	7
1. Uvod.....	1
2. Prava pojedinaca.....	5
3. Od prirodnog stanja do minimalne države.....	11
4. Nozickovi argumenti za minimalnu državu.....	19
5. Kritike Nozickove minimalne države.....	27
5.1. Kritike Nozickovih libertarijanističkih pretpostavki	27
5.2. Kritike Nozickovog prikaza nastanka minimalne države	29
5.3. Kritike Nozickove metode	31
6. Zaključak.....	34
7. Literatura.....	36

Popis kratica

Puno ime	Kratica
Anarhija, država i utopija	ADU
Dominantna zaštitna agencija	DZA
Minimalna država	MD
Ultra-minimalna država	UMD
Zaštitna agencija	ZA

1. Uvod

Robert Nozick (1938.–2002.) bio je američki filozof i predavao je na Sveučilištu u Harvardu. Uglavnom se bavio epistemologijom, etikom i političkom filozofijom. Uz J. Rawlsa, smatra se najutjecajnijim političkim filozofom 20. stoljeća. Njegovo glavno djelo je *Anarhija, država i utopija* (u nastavku: ADU). Stajalište koje zagovara naziva se politički libertarijanizam.¹ Radi se o „liberalizmu na steroidima“, tj. o radikalnoj inačici liberalizma. Libertarijanci se protive bilo kakvoj intervenciji države u živote pojedinaca. Eventualno bi dopustili da država kontrolira sudstvo, policiju i vojsku. Takva država naziva se minimalna država (u nastavku: MD). Nije Nozick bio jedini zagovornik MD, već su to bili i primjerice filozof John Locke, polihistor Benjamin Franklin, ekonomist Milton Friedman i mnogi drugi. Za približni primjer današnje MD mogu se uzeti Sjedinjene Američke Države. Suprotno tomu, većina europskih država pripada kategoriji države blagostanja (npr. Savezna Republika Njemačka ili Švedska). Dakle, razlika između MD i države blagostanja je u razini intervencije države. U državi blagostanja postoje obvezni državni sustavi solidarnosti (za npr. mirovine ili zdravstveno osiguranje), dok stanovnici MD to mogu ostvariti dobrovoljno, a to se najčešće ostvaruje investiranjem u financijske fondove i privatnim tvrtkama.

Glavni cilj libertarijanaca je omogućiti što veću slobodu svakom pojedincu. Stoga u ekonomskom smislu zagovaraju sirovi kapitalizam čime se osigurava dobrovoljna razmjena između pojedinaca i sprječava intervencija države unutar navedene interakcije. Država se na temelju oporezivanja upliće u ekonomsku razmjenu između pojedinaca. Libertarijanci se protive bilo kakvoj vrsti oporezivanja, osim eventualno oporezivanja za svrhu financiranja sudstva, policije i vojske. Nozick smatra da je oporezivanje u svrhu redistribucije resursa ekvivalentno ropstvu. Naime, oporezivanjem se oduzima profit nečijeg rada. Oduzimanjem profita rada (vrijeme i uloženi trud) država prisiljava pojedince na rad, a prisilni rad samo je drugo ime za ropstvo. To bi značilo da država djelomično posjeduje svakoga od nas. Netko bi mogao reći da je oporezivanje opravdano u svrhu redistribucije resursa kako bi se, primjerice, osigurala njega invalida. Za Nozicka to je nedopustivo. On smatra da bi se u takvim situacijama moglo zamoliti pojedince da

¹ Postoji i stajalište u metafizici (unutar problema slobodne volje) koje se također naziva libertarijanizam, a koje nema značajne poveznice (osim imena) s političkim libertarijanizmom.

financijski pomognu invalidima, ali ih se ne smije (prisilno) oporezivati u te svrhe. Posljedica takvih politika dovela bi do velikih nejednakosti u društvu, a koje je Nozick spreman prihvatiti. Zbog navedenih obilježja, smatra se radikalnom verzijom liberalizma.

ADU sastoji se od tri dijela. Prvi je o nastanku i opravdanju MD, drugi je o Nozickovom poimanju pravednosti, a treći je o MD kao okviru za utopiju. U ovom radi kritički ću analizirati Nozickov prikaz nastanka MD i argumentaciju u prilog iste. Dakle, analizirat ću prvi dio ADU. Nozick započinje s prikazom prirodnog stanja. Uzima i nadovezuje se na Lockeov prikaz prirodnog stanja zato što je Locke bio utemeljitelj modernog libertarijanizma.² Prirodno stanje je stanje u kojemu nema države. Mnogi filozofi dali su vlastiti prikaz prirodnog stanja kako bi opravdali državu. Prilikom prikazivanja prirodnog stanja koristili su misaoni eksperiment. Misaoni eksperiment se koristi kako bi se „testirala određena hipoteza kroz imaginarnu situaciju jer se pravi eksperiment ne može provesti ili postići u praksi, a katkada ni u teoriji“ (Bunin i Yu 2004: 689). Dakle, koristili su misaoni eksperiment jer ono o čemu su pisali dogodilo se u prošlosti. Cilj tog misaonog eksperimenta je pokazati da je država bolja alternativa od prirodnog stanja, odnosno da je bolje živjeti u državi nego u prirodnom stanju.

Cilj diplomskog rada je prikazati osnovne elemente Nozickove MD i kritički analizirati njegove argumente u prilog MD. Rad je podijeljen na četiri dijela: prvi je o pravima pojedinaca, drugi o prijelazu iz prirodnog stanja u MD, treći o Nozickovim argumentima za MD i četvrti o kritikama Nozickove MD. Nozick, referirajući se na Webera, smatra da ako želimo govoriti o državi, onda trebamo govoriti o zajednici ljudi koji žive na nekom teritoriju i imaju monopol nad legitimnim nasiljem unutar tog teritorija. To je, dakle, nužni uvjet za postojanje države. Isto tako, Nozick primjećuje da države nemaju u potpunosti monopol nad uporabom sile navodeći skupine ljudi poput mafije, Ku Klux Klan i drugih koji također, manje-više, ostvaruju monopol nad uporabom sile. Zbog toga to nije i dovoljan uvjet za opravdanje države. Nozicku je vrlo važno da država, prilikom i nakon uspostave, ne krši prava pojedinaca. Ona mora nastati na moralno dopustiv način. To bi za Nozicka bio dovoljan uvjet za opravdanje (minimalne) države.

U prvom dijelu rada objasniti ću koja prava pojedinaca država i nitko drugi ne smije prekršiti. Prava pojedinaca vrlo su važna za Nozickovu političku filozofiju. Jedan od uzroka

² Korijeni libertarijanizma sežu iz vremena antičke Grčke, stare Kine i (starog) Izraela (Boaz 1997: 16).

njegova popularnosti je povratak rasprave o pravima unutar političke filozofije (Wolff 1991: 138). Prvo ću objasniti što su prava općenito i Nozickovo poimanje prava, a nakon toga prikazat ću i objasniti na kakve vrste prava se Nozick poziva. Na temelju deontološke etike, tj. Kantove formule svrhe o sebi izveo je tezu vlasništva nad samim sobom i odvojenost pojedinaca. To je ono što sprječava državu i bilo koga drugog da žrtvuje ili zloupotrebljava jednog pojedinca ili više njih u korist kolektiva. Srž njegovog libertarijanizma su libertarijanska ograničenja koja podrazumijevaju nepovrediva prava: pravo na život, slobodu i vlasništvo. Kako bi odredio hijerarhiju prava, koristi pozitivna i negativna prava. Pozitivna prava tiču se radnji koje smijemo, a negativna koje ne smijemo činiti drugima. Na kraju poglavlja, iznijet ću glavna obilježja prirodnih prava (koja također igraju važnu ulogu u Nozickovoj političkoj filozofiji) i prirodnog zakona.

Drugi dio je o Nozickovom opisu nastanka MD. U pogledu opravdanja države, jedino se anarhisti protive njezinoj uspostavi. Ukratko ću izložiti njihovo stajalište, a nakon toga usporedit ću opise prirodnog stanja trojice ranomodernih filozofa: Hobbesa, Lockeja i Rousseaua. Potom ću objasniti zašto mnogi politički filozofi, uključujući i Nozicka, opisuju prirodno stanje i na koji način se to uklapa u opravdanje države. Jedan od glavnih argumenata u prilog opravdanju države su kriteriji kažnjavanja. Njih je teško odrediti u okviru pravne države, a kamo li u prirodnom stanju. Nakon toga slijedi Lockeov prikaz i problematiziranje prirodnog stanja na koje se Nozick nadovezuje i koji nadograđuje. Nozick, kao i Locke, smatra da bi većina pojedinaca oformila više zaštitnih agencija (eng. *protective association*) unutar određenog teritorija, a koje bi se ujedinile u jedinstvenu zaštitnu agenciju (u nastavku: ZA), tj. u dominantnu zaštitnu agenciju (eng. *dominant protective association*).

Treći dio rada je o načinu Nozickovog argumentiranja i analizi njegove argumentacije. Za opis procesa nastanka države Nozick koristi načelo nevidljive ruke Adama Smitha i model zatvorenikove dileme. Načelo nevidljive ruke Adama Smitha koristi kako bi opisao na koji način su djelovanja pojedinaca uzrokovala nastanak MD. Radi se o opisu postupaka svakog pojedinca kojima bi zbog vlastite koristi i bez ikakve namjere stvorili državu. Model zatvorenikove dileme koristi kako bi predvidio ponašanje pojedinca s obzirom na djelovanja drugih pojedinaca. Treba napomenuti da načelo nevidljive ruke Adama Smitha i model zatvorenikove dileme analiziraju hipotetične situacije. Formiranje države za Nozicka je racionalan postupak. Zbog toga ću iznijeti

Nozickovo poimanje racionalnosti i potom ga analizirati. Važno obilježje Nozickovo argumentacije je načelo kompenzacije. Pretpostavio je da se, unatoč uspostavi dominantne zaštitne agencije (u nastavku: DZA), određeni broj neovisnih pojedinaca ne bi učlanili ni u jednu ZA. Kako bi izbjegao problem utvrđivanja kriterija kažnjavanja od strane DZA i neovisnih pojedinaca, Nozick smatra da bi DZA ponudila besplatnu ili jeftinu zaštitnu uslugu neovisnim pojedincima kako bi kompenzirala gubitak njihovog prava na samostalno izvršenje kažnjavanja.

Mnogi filozofi neće se složiti s Nozickovim opisom nastanka MD. Zato ću u četvrtom dijelu navesti nekoliko kritika Nozickove inačice libertarijanizma, prikaza nastanka MD te metode kojom se služio. Također, kritički ću se osvrnuti na međusobnu kompatibilnost Nozickovih libertarijanskih načela, pretpostavke u pogledu djelovanja pojedinaca u slučaju formiranja zaštitnih agencija, uporabe načela nevidljive ruke Adama Smitha te načela kompenzacije.

2. Prava pojedinaca

Prije nego što započnem s Nozickovim opravdanjem MD, potrebno je objasniti glavne pretpostavke Nozickovog libertarijanizma. Nužno je istaknuti koja prava pojedinci imaju kako bi se pokazalo na koji način može nastati moralno legitimna država. Isto tako, svrha isticanja prava pojedinaca je i određivanje praga intervencije države u živote pojedinaca te regulacija djelovanja između samih pojedinaca. Pravo je pojam koji se najčešće koristi u pravnim djelatnostima. No ono nije nužno ograničeno tom sferom, već se koristi i u moralnoj te političkoj (i naravno pravnoj) filozofiji. Zbog toga nema jedinstvene definicije prava. Razlika između legalnih i moralnih prava je da se „moralna prava mogu koristiti za kritiziranje pravnog sustava“ (Bunnin i Yu 2004: 611). Također prava mogu biti pozitivna i negativna. Prva govore što pojedinci smiju, a druga što ne smiju činiti. Za temelj svog libertarijanističkog okvira Nozick koristi deontološku etiku. Nakon što ću objasniti Nozickovu hijerarhiju prava, istaknut ću ograničenja djelovanja pojedinaca. Također, navest ću glavna obilježja prirodnih prava koja su bitna za Nozickovo opravdanje MD.

Nozick definira pravo kao „nešto čime se zahtijeva ili provodi suglasnost“ (Nozick 1981: 499). Za početak, potrebno je istaknuti temeljna obilježja njegove verzije libertarijanizma. Važna postavka Nozickovog libertarijanizma glasi:

Pojedinci imaju prava i postoje stvari koje im nijedna osoba ili skupina ne smije učiniti (a da ne povrijedi njihova prava). Ta su prava tako čvrsta i dalekosežna da se postavlja pitanje što država i njezini dužnosnici smiju učiniti, i mogu li uopće išta činiti. (...) Država se ne smije poslužiti svojim aparatom prisile da bi primorala jedne građane da pomognu drugima, ili da bi zabranila stanovite aktivnosti za njihovo dobro ili zaštitu. (Nozick 1974/2003: 9)

Radi se o tezi vlasništva nad samim sobom (eng. *thesis of self-ownership*) i odvojenosti osoba (eng. *separateness of persons*). Ljudi su vlasnici samih sebe jer u suprotnom bili bi robovi. Navedena obilježja prihvaćaju i anarhisti. Naime, baš zbog navedenih obilježja nijedna država ne može biti legitimna zato što se miješa u život pojedinca. Nozick smatra da država može biti legitimna ako bi nastala na moralno dopustiv način, odnosno ako ne bi prekršila prava pojedinaca. Uzimajući u obzir tezu vlasništva nad samim sobom i odvojenosti pojedinaca, nitko ne smije kršiti (eng. *violate*) niti žrtvovati prava jednog ili više pojedinaca kako bi se ostvarilo veće društveno dobro (Wolff 1991: 7). Primjerice, Nozick bi rekao da država ne smije prisiljavati svoje stanovnike da plaćaju porez na državno zdravstveno osiguranje. Takve stvari trebalo bi dopustiti da oni

samostalno odluče jer netko bi mogao više preferirati privatno zdravstveno osiguranje zbog bolje kvalitete zdravstvene njege. Čak i kada bi većina (npr. oko 90%) stanovnika izabrala državno zdravstveno osiguranje, za Nozicka to i dalje nije razlog da se sve stanovnike oporezuje kako bi se osigurala sredstva za državno zdravstveno osiguranje. Država mora osigurati da se poštuju zakon i prava svakog pojedinca. Jer u suprotnome, država koristi pojedinca kao sredstvo, a time se krši Kantova formula svrhe o sebi.

Navedena formula temelj je teze vlasništva nad samim sobom i odvojenosti pojedinaca. Ona glasi: „Djeluj tako da čovječnost, kako u tvojoj osobi tako i u osobi svakog drugog, uvijek istodobno koristiš kao svrhu, nikad samo kao sredstvo“ (Kant 1785/2003: 50). Država u primjeru sa zdravstvenim osiguranjem koristi pojedinca, odnosno profit njegovog rada, kako bi pomogla drugim pojedincima iz čega slijedi da on djelomično radi za druge. Dakle, država ga gleda i koristi samo kao sredstvo. Ipak, to se može protumačiti i na drugačiji način. Moglo bi se reći da država zbog jamstva zdravstvene zaštite svakog pojedinca ne tretira pojedince samo kao sredstvo, već i kao svrhu. Poanta Kantove formule svrhe o sebi nije da ljude ne smijemo koristiti kao sredstva, već da ih ne smijemo koristiti samo kao sredstva (poput odvijača) (Bracanović 2018: 157–158). Potrebno je obratiti pozornost na njihove svrhe. Navedeni pojedinac naporno radi i zasigurno bi mu odgovaralo da dobije adekvatnu zdravstvenu njegu u slučaju da mu bude potrebna. Nozick se nikako ne bi složio s navedenim primjerom. Tvrdio bi da država ne smije posredovati ni u kakve poslove pojedinaca, osim u pogledu sprječavanja kriminala koristeći sudstvo, policiju i vojsku. S druge strane, ako pojedinac dobrovoljno pristane i eksplicitno da suglasnost (ako npr. potpiše ugovor), onda ne bi imao nikakvih prigovora.

Nozick navodi da ljude ne smijemo žrtvovati zato što ne možemo usporediti vrijednost života svakog pojedinca individualno. Stoga se uvode libertarijanska ograničenja koja se sastoje od nepovredivih prava. Pod pojmom nepovredivih prava misli se na prava koja se tiču života, vlasništva i slobode. Ona se međusobno mogu poništavati. No kako odrediti primat nad navedenim pravima? U pogledu određivanja ograničenja koja se tiču djelovanja pojedinaca postoje dvije vrste prava: pozitivno i negativno. Pozitivna prava nam govore ono što nam je dopušteno činiti drugim pojedincima, a suprotno tomu, negativna prava nam govore o tome što ne smijemo činiti drugim pojedincima (Wolff 1991: 19–20). Negativna prava obično zabranjuju nanošenje štete i intervenciju u život pojedinaca. Lako ih je prepoznati i razlikovati; pozitivna prava izražena su

afirmativno, dok su negativna izražena negativno. Primjerice, primjer pozitivnog prava je „Žene i muškarci imaju jednako pravo na obrazovanje“, a negativnog „Ne smije se krasti“ ili „Krađa je zabranjena“. Pravo na život može se ostvariti koristeći obje vrste prava. Pozitivno pravo na život omogućilo bi da ostali pojedinci moraju pomoći siromašnom pojedincu što automatski opravdava npr. veće porezno opterećenje onih koji imaju veće prihode, a pod pretpostavkom da ih imaju na temelju vlastitih zasluga i poštene zarade. Negativno pravo na život omogućuje da se nitko ne miješa u živote pojedinaca.

Nema konsenzusa u pogledu određivanja primata prava. Primat se određuje na temelju pojedinačnih preferencija i stajališta političke filozofije. Sva stajališta smatraju negativno pravo na život najvažnijim. Tim pravom štite se pojedinci od napada, pljačke, ropstva i sličnih stvari. Problem je kako odrediti granicu prava na slobodu i vlasništvo. Primjerice, socijalisti bi zasigurno na temelju pozitivnog prava na život regulirali prava na slobodu i vlasništvo kako bi ostvarili jednakost u društvu. Na temelju pozitivnog prava na život mogli bi se oduzeti resursi pojedinaca koji ih imaju više nego što je njima osobno potrebno i rasporediti ih onima koji ih imaju u nedostatku. Liberali bi vjerojatno³ odredili pravo na slobodu kao primat nad pozitivnim pravom na život, osim u iznimnim situacijama. Kao primjer iznimne situacije može se uzeti razbijanje ekonomskog monopola. Nozick kao libertarijanac fokusira se na pravo na vlasništvo. Podrazumijeva i pravo na slobodu koja omogućuje pravo na vlasništvo. Očito je da se ovdje radi o sudaru prava.

Zamislimo situaciju u kojoj u jednom gradu živi oko 1000 siromaha (koji nisu to postali vlastitom krivicom) i dva multimilijardera. Na prvu ruku svatko bi se složio da bi bilo moralno opravdano povećati porez dvojici multimilijardera kako bi se pomoglo siromasima. Razlog je jednostavan, oni imaju previše novaca i naprosto im je nepotrebna tolika svota novaca. Nozick se ne bi složio s takvim razmišljanjem. Vjerojatno bi rekao da ukoliko su ta dva multimilijardera na pošten način stekli svoje bogatstvo, utoliko bi bilo nemoralno oduzimati profit njihovog rada. Ono što se može učiniti je zamoliti ih da pomognu tim siromasima. Ako odbiju zamolbu, svejedno ih se ne bi trebalo dodatno oporezivati. Nozick preferira negativna prava zato što pozitivna prava uzrokuju sudar prava. Kako bi izbjegao sudar prava, uvodi pobočna ograničenja (eng. *side*

³ Pišem vjerojatno zato što, primjerice, zagovornici (poput J. Rawlsa) liberalnog egalitarizma također smatraju pozitivno pravo na život važnijim od prava na slobodu i prava na vlasništvo.

constraints). Pobočna ograničenja ograničavaju djelovanje jednog ili više pojedinca u odnosu na ostale pojedince (Wolff 1991: 21).

Jonathan Wolff daje zanimljiv prigovor u pogledu pobočnih ograničenja. Pretpostavimo da određeni pojedinac boluje od Touretteovog sindroma. Samo uz pomoć lijekova može kontrolirati svoje ponašanje. Ali što ako nema novaca za lijekove? Može ih ukrasti ili će uvrijediti (ne vlastitom krivicom) više osoba. Nozick ne bi dopustio da se lijekovi ukradu zato što su oni vlasništvo ljekara (Wolff 1991: 23). Libertarijanci bi mogli odgovoriti da je navedeni primjer bezazlen i budući da navedeni pojedinac boluje od navedene bolesti, sigurno bi se našao način kako bi se nabavili lijekovi. No, do problema dolazi kada prigovor podignemo na kolektivnu razinu. Zamislimo da netko posjeduje područje unutar kojeg se nalazi jezero i na tom području izgradi tvornicu koja zagađuje jezero. To ne bi bilo u interesu ostalih pojedinaca zato što jezero može poslužiti kao izvor pitke vode. Većina ljudi rekla bi da bi se navedenom pojedincu trebalo zabraniti izgraditi tvornicu, odnosno složili bi se da bi intervencija države u sprječavanju izgradnje tvornice bila opravdana. Nozick se ne bi s time složio jer za njega budućnost, tj. posljedice ljudskih postupaka nisu važne, nego je bitnije poštivanje načela ili zakona. Važno je samo način na koji je pojedinac stekao područje koje uključuje jezero te ako je legalno stekao, onda on unutar tog područja može činiti što želi. To je cijena koju se mora platiti kada se pravo vlasništva stavi na prvo mjesto.

Nadalje, Nozickov libertarijanizam podrazumijeva prirodna prava. Radi se o pravima koja imaju svi ljudi. Sam pridjev prirodna implicira na to. Kao što je prirodno da ljudi imaju dvije noge i dvije ruke, tako je i prirodno da imaju prirodna prava. Nije Nozick jedini zagovaratelj prirodnih prava. Locke je također bio zagovornik prirodnih prava. Ona nisu stvorena ljudskim djelovanjima ni voljnim činovima niti postoje na način kao što postoje biološka svojstva ljudi. Uz prirodna prava pojavljuje se i pojam prirodan zakon. Općenito gledano, prirodan zakon daje nepisane upute kako se ponašati. Tako je, primjerice, prema prirodnom zakonu zabranjeno činiti štetu drugim ljudima. Locke je napisao da je to ono što ograničava djelovanja pojedinaca u prirodnom stanju. O kakvim je uputama riječ, teško je reći. Primjerice, Hobbes iznosi 19 prirodnih zakona (Hobbes 1651./2004: 94–95, 108–112). Wolff smatra da se navedenih 19 prirodnih zakona mogu sažeti u negativnu formulaciju biblijskog zlatnog pravila: Ne čini drugima ono što ne želiš da drugi tebi čine (Wolff 1996/2011: 21). Locke definira prirodan zakon kao „osnovni zakon kojim se nastoji očuvati društvo i svaka osoba u njemu“ (Locke 1689/2003: 158). Za Hobbesa, nitko nije jamac poštivanja

prirodnog zakona zato što smatra da u prirodnom stanju nema moralnosti. S druge strane, Locke smatra da je Bog jamac prirodnog zakona. Dakle, zbog izostanka jednoznačne definicije i mnoštva interpretacija prirodnog zakona, taj pojam smatram nejasnim.

D. Ivison navodi dvije grane tradicije prirodnog zakona. Prva se temelji na poveznici između prava i zaštite izbora. To znači da jedan pojedinac može imati pravo zaustaviti djelovanje drugog pojedinca ukoliko mu je ugrožena sloboda. Druga se temelji na poveznici između prava i a priori poimanja moralnog reda (Ivison 2008: 38). Zagovornici druge tradicije poimaju prava kao zaštitne slobode i ono na temelju čega ljudi ispunjavaju moralne dužnosti. Prema Lockeu, prirodan zakon se otkriva razumom što se ostvaruje uporabom racionalne intuicije. Za Locke, intuitivno znanje je vrsta znanja kojom utvrđujemo stvari koje su jasne same po sebi (Božičević 1996: 227–228). Radi se o a priori znanju koje se temelji na logičkim i matematičkim relacijama te koje ne posjeduje nikakav sadržaj kojeg smo stekli empirijskim iskustvom. Primjeri a priori znanja su: dva plus dva daju četiri, zbroj kutova u trokutu iznosi 180 stupnjeva, načelo proturječja (nemoguće je da jedna stvar jest i nije) i slično. Locke hoće reći da je svim ljudima kristalno jasno da je nemoralno nanositi štetu i napadati druge ljude kao što dva i dva daju četiri. Dakle, prirodan zakon je ono što ograničava ljudsku slobodu, a razum osvještava navedeno ograničenje. Cilj prirodnog zakona je da ljudi očuvaju sebe, a po mogućnosti i druge, koliko god je to moguće. Nozick ne prihvaća u potpunosti Lockeovu teoriju prirodnih prava zato što se ne uklapa u njegovu libertarijansku teoriju prava jer obiluje pozitivnim pravima (koje Nozick nastoji izbjeći) i zbog teološkog aspekta prirodnog zakona.

Teoretičari prirodnih prava smatraju da ih se ne smijemo odreći jer ona postoje neovisno o bilo kojem legalnom, društvenom i političkom sustavu (Ivison 2008: 38–39). Drugim riječima, ako država provodi zakone na štetu njezinih stanovnika, na temelju prirodnih prava oni se imaju pravo pobuniti. Oni će reći da prirodna prava imaju prednost nad legalnim, odnosno društvenim zato što su prirodna; imaju ih svi ljudi neovisno o državi u kojoj žive, rasi, vjeroispovijesti, svjetonazoru itd. Gledište utemeljeno na prirodnim karakteristikama nadmoćnije je od gledišta utemeljenog na društvenim ili kulturnim karakteristikama jer su prirodne karakteristike univerzalne. Nozick smatra da na temelju prirodnih prava svi su dužni se suzdržati od napadanja drugih i da se moraju pridržavati prirodnih prava dok dobrovoljno ne sklope ugovor. Suvremeni filozofi prava više su naklonjeni legalnom pozitivizmu nego teoriji prirodnih prava. Prema tom

gledištu, zakon nastoji biti moralno neutralan i nema nikakvog moralnog aspekta u sebi, dok se ispravnost zakona očituje na temelju činjeničnih izvora poput zakonodavstva, sudskih presuda i običaja (Bunnin i Yu 2004: 381).

Kako bi odredio norme odnosa između pojedinaca međusobno i pojedinca i države Nozick je naveo nekoliko obilježja o pravima pojedinaca. Radi se o tezi vlasništva nad samim sobom i odvojenost osoba. Kao temelj vlastite libertarijanske inačice, Nozick koristi deontološku etiku. Cijena primjene navedenih obilježja prikazana je u primjerima sa siromasima i multimilijarderima te tvornici koja zagađuje jezero. Za Nozicka, najvažnije je pravo na vlasništvo koje podrazumijeva pravo na slobodu. Preferira negativna prava kako bi izbjegao sudara prava. Prirodna prava prihvaća kako bi dokazao da intervencija države, osim zbog zaštite od napada (drugih pojedinaca i eventualno država), kriminala i poštivanja ugovora, ne može biti opravdana. Riječ je o minimalnim državnim ovlastima i zbog toga se Nozickova država naziva minimalnom.

3. Od prirodnog stanja do minimalne države

Na početku svoje knjige *ADU* Nozick navodi da su temeljna pitanja političke filozofije treba li nam država i kakva struktura države treba biti. Dakle, ako se odluči da je država potrebna, nužno je odrediti norme o tome kakva država treba biti. Velika većina filozofa nastoji opravdati državu dok se manjina protivi svim (pa čak i demokratskom) oblicima države. Primjeri prve skupine mogu biti: liberali, socijalisti, oligarsi, monarhisti, komunisti i slično. Svi oni zagovaraju državu. Jedini predstavnici druge opcije su anarhisti. Kako bi opravdali državu, filozofi poput Hobbesa, Lockeja i Rousseaua, pa i Nozicka, započinju s opisom prirodnog stanja. Nakon toga argumentiraju zašto bi trebali prihvatiti državni autoritet.

Glavni problem prirodnog stanja je izvršavanje i određivanje kriterija kažnjavanja. Država nema takvih problema; rješava ih uz pomoć legislativnih institucija. Nozick smatra da bi se u prirodnom stanju unutar određenog teritorija pojavile više ZA koje bi se udružile u DZA. Ona bi određivala kriterije kažnjavanja svima, osim pojedincima koji nisu članovi niti jedne ZA. Njih Nozick naziva neovisnim pojedincima. Problem Nozickovog opisa nastanka države je činjenica da je hipotetičan te nema nikakve empirijske temelje. Druga opcija je povijesni prikaz nastanka države koji nema takav problem. Povijesni prikaz nastanka države daje nam uzroke nastanka države što smatram važnim za opravdanje države.

Anarhisti smatraju da je svaka država nelegitimna zato što na više načina prisiljava pojedince na razne stvari. Prisila se najčešće očituje u pokoravanju državnih zakona i u oporezivanju. Anarhisti se mogu zapitati zašto bi netko sudjelovao u financiranju željezničke infrastrukture ako ju nikad ne koristi? Zašto određeni pojedinac mora ići u rat protiv druge države? Država nas, prema njihovim riječima, nema pravo prisiljavati na to. Na temelju sličnih tvrdnji zaključuju da je država zla i da kvari pojedince. Prema Wolffu, mnogi anarhisti (poput P. Kropotkina) su na temelju istraživanja altruizma među životinjama zaključili da je i većina ljudi također altruistična (Wolff 1996/2011: 35). Posljednje dvije tvrdnje očito su proturječne. Kako je moguće da je država zla budući da je stvorena od strane dobrih, odnosno altruističnih ljudi? Naravno, navedeni argument je slab, no postoje sofisticiranije anarhističke kritike u pogledu opravdanja države.

Ako se anarhisti protive državi, kako bi onda, prema njihovom mišljenju, trebao izgledati život samih ljudi i ljudskih zajednica u odsustvu države? Kada ne bismo živjeli u državi, živjeli

bismo u prirodnom stanju. Mnogi filozofi pisali su o tome. Najpoznatije opise prirodnog stanja nalazimo u djelima Hobbesa, Rousseaua te Lockea. Hobbesov opis je pesimističan zato što smatra da je prirodno stanje zapravo stanje rata. Rousseauov opis je kruta suprotnost Hobbesovog; njegov prikaz prirodnog stanja je idealističan (da ne kažem hipijevski) zato što su ljudi najsretniji u njemu. Uzimajući u obzir potonje opise, Lockeov prikaz nalazi se na pola puta. Prema Lockeu, većina ljudi je dobronamjerna. Bitno je naglasiti da su njihovi opisi hipotetični što znači da nemaju empirijsku dokaznu građu (Locke se referira na osnivanje Rima i Venecije te nove zajednice u, tada tek otkrivenim, Amerikama (Locke 1689/2003: 144)).⁴ Bilo bi logično postaviti pitanje zašto su pisali o hipotetičnom prirodnom stanju? Nozick navodi da teorija prirodnog stanja ima eksplanatornu funkciju. Teorija prirodnog stanja sastoji se od nepolitičkih obilježja koja su potrebna za opis političkih obilježja. Navodi primjer da nepolitička obilježja mogu poslužiti za moralna ograničenja:

Teorija prirodnog stanja koja počinje s fundamentalnim općim opisima moralno dopustivih i nedopustivih djela, te duboko ukorijenjenih razloga zbog kojih osobe u svim društvima krše ta moralna ograničenja, pa prelazi na opis toga kako država može nastati iz prirodnog stanja, poslužit će nam u eksplanatorne svrhe, čak i ako nijedna stvarna država nikad nije tako nastala. (Nozick 1974/2003: 24)

Nepolitička obilježja koriste se kao temelj za općenit način opisivanja u političkoj filozofiji. Takav pristup Nozick naziva fundamentalnim. Dakle, nepolitička obilježja koriste se kao temelj za opisivanje političkih obilježja. Nadalje, tvrdi da je nebitno ako objašnjenja političkog područja, a koja se temelje na prirodnom stanju, nisu točna zato što „mnogo možemo naučiti kako je država mogla nastati, (...) ako nije tako nastala, puno bismo naučili zašto nije (Nozick 1974/2003: 25). Ne bih se složio s potonjom Nozickovom tvrdnjom. Ne vidim svrhu učenja pogrešnih teorija prirodnog stanja jer mi je nejasno zašto bismo opisivali političko područje koje se temelji na neistinitim informacijama. Osim toga, takav pristup omogućuje beskonačno mnogo (beskorisnih) opisa prirodnog stanja budući da je mnogo lakše tvrditi što nije prirodno stanje i kakvo ono nije bilo.

Na temelju minimaksimalnog načela, a prema kojemu „racionalni djelatnik nastoji minimizirati maksimalni gubitak“ (N. Bunnin i J. Yu 2004: 416), Nozick zaključuje da se

⁴ Moglo bi se donekle reći da je i Hobbes pisao na temelju dokazne građe budući da je bio svjedok Engleskog građanskog rata. Naravno, problem njegovog opisa je definicija prirodnog stanja kao stanje rata. U opisu njegovog prirodnog stanja ljudi su već živjeli u državi i stoga smatram da to treba uzeti u obzir. Isti prigovor vrijedi i za Lockea.

Hobbesovo (pesimistično) prirodno stanje treba usporediti s najpesimističnijom mogućom vrstom države. U nastavku navodi da bi država bila opravdana ukoliko bi se uspjelo prikazati da je bolja od najprihvatljivije vrste prirodnog stanja. U pogledu opravdanja države, to bi mogao biti prvi korak u opravdanju države. Dakle, prvo je potrebno pokazati da je država bolja alternativa od prirodnog stanja ili anarhije. Nakon toga slijedi drugi (i važniji) korak kojim se argumentira zašto bi trebalo poštivati državni autoritet.

Filozofi poput Wolffa smatraju da je potrebno pokazati da pojedinci imaju moralnu dužnost prihvatiti državni autoritet (Wolff 2011: 38). Prvo, u moralnoj filozofiji postoji mnogo neriješenih problema (poput pitanja primata moralnih vrijednosti). Drugo, uporaba pojma „moralna dužnost“ implicira da je deontološka ili dužnosna etika mjerodavna za određivanje praga državnog autoriteta, ali kao i ostali etička stajališta, ona također ima manjkavosti i mnogi etičari suprotnog stajališta ne bi se složili s time. Njezini glavni problemi su rigidnost i prisila. Ukratko rečeno, zahtijeva striktno poštivanje moralnih načela bez obzira na sve. Ako Vas ubojica pita gdje Vam je prijatelj kako bi ga ubio, ne smijete lagati jer je to nemoralan čin (Bracanović 2018: 165). Za drugo etičko stajalište može se uzet utilitarizam koji ima samo jedno načelo, a to je da djelovanja ljudi imaju dobre posljedice. Da bi ostvarili dobre posljedice, može se za cilj uzeti maksimiziranje sreće što je moguće većeg broja ljudi. Dakle, prihvaćanjem države maksimizirala bi se sreća ljudi zbog npr. veće sigurnosti, kvalitetnijeg života itd. Naravno, ni taj pristup nije savršen. Kritičari utilitarizma smatraju da bi ljudi zbog maksimiziranja sreće trebali zanemariti vlastite životne ciljeve i baviti se isključivo npr. humanitarnim radom (Bracanović 2018: 130).

Prije nego što započne s vlastitim opisom nastanka države, Nozick ukratko prikazuje Lockeovo prirodno stanje. Locke, kao i većina teoretičara prirodnog stanja, definira prirodno stanje kao „stanje savršene slobode za izvođenje određenih radnji i raspolaganje njihovih stvari s ograničenjem prirodnog zakona i (...) stanje jednakosti gdje su sva moć i jurisdikcija recipročne; svatko imaju jednaku moć nad svakim“ (Locke 1689/2003: 101). Unutar prirodnog stanja svi ljudi su jednaki: svi su rođeni u prirodi, imaju iste sposobnosti, pripadaju istoj vrsti (*homo sapiens*), nema hijerarhijske podijele i slično. Kada je Locke napisao da je prirodno stanje savršene slobode, on nije mislio da svatko može doslovno činiti što ga je volja. Primjerice, jedan čovjek ne može upravljati i ukidati slobodu drugim ljudima, niti ima pravo odreći se vlastite slobode. Budući da smo svi Božja djeca, nitko ne može vladati drugima. Jedino je Bog vrhovnik svim ljudima. Dakle,

ljudi u prirodnom stanju su neovisni i jednaki. Svatko se brine o sebi i ako je u mogućnosti za druge.

Postavlja se pitanje tko bi izvršavao prirodni zakon? U modernim demokratskim državama zakone izvršava parlamentarna ili predsjednička vlada. Dakle, zakoni država izvršavaju se na indirektan način uz pomoć institucija. Locke navodi da se prirodan zakon u prirodnom stanju izvršava na direktan način. Svatko zasebno izvršitelj je prirodnog zakona. To ne znači da zločinca ima pravo kazniti samo osoba koja je pretrpjela štetu nego da ga svi pojedinci imaju pravo kazniti. Nasilje je opravdano samo kada se kažnjava kršitelje prirodnog zakona. Nitko ne može postavljati vlastita pravila, ali može ograničiti, zabraniti, uništiti pa čak i prestrašiti one koji nastoje ili konstantno krše prirodan zakon. Iz potonjeg može se zaključiti da je Locke zagovornik retribucijske teorije kažnjavanja. Prema toj teoriji nezakonit postupak se kažnjava čisto zato što se prekršio zakon (Primorac 1989/1995: 186–187). Vjerojatno najpoznatije načelo retribucijske teorije je talionsko načelo koje glasi „Oklo za oko, zub za zub“. Pojam retribucije često se povezuje s pojmom osvete. Razlika leži u činjenici da je retribucija kažnjavanje isključivo zbog kršenja nekakvog zakona, dogovora ili obećanja, dok osveta podrazumijeva kažnjavanje koje se temelji na emocijama (bijesu i ljutnji) ili nekakvim osobnim razlozima. Stoga se može reći da Locke smatra da se kažnjavanje vrši zbog prohibicijskih i preventivnih razloga. U prirodnom stanju dozvoljeno je privatno kažnjavanje,⁵ dok je u svim državama izričito zabranjeno.

Nije teško zaključiti da privatno kažnjavanje ne bi funkcioniralo. Nozick primjećuje da su Lockeove pretpostavke u pogledu solidarnosti među pojedincima prilikom potrebe kažnjavanja naivne. Zamislimo da fizički superiorniji pojedinac napadne i opljačka slabijeg pojedinca u prirodnom stanju. Tim činovima je prekršio prirodan zakon i mora biti kažnjen. U pokušaju da to ponovno učini, nekolicina pojedinca nasrne na njega, kazni ga i natjeraju ga da plati odštetu. Kada bi treći put došao, zasigurno bi doveo pojačanje sa sobom, ponovno bi pljačkao i izvršio odmazdu nad svima koji su se drznuli kazniti ga. To bi vidjeli drugi pojedinci te kada bi pljačkaš našao istu žrtvu, nitko mu ne bi pomogao zbog straha da će doživjeti istu sudbinu kao i pobunjenici. Dakle, dva su glavna razloga za izlazak iz prirodnog stanja, odnosno za formiranje države, a to su sigurnost i posredništvo prilikom kažnjavanja. Locke i većina teoretičara prirodnog prava smatraju

⁵ Mislim na samostalno određivanje kazne, odnosno da svatko proizvoljno određuje kriterije kažnjavanja i štetu koju je potrebno naplatiti.

da su se ljudi jednostavno okupili i odlučili predati svoja prava izvršavanje prirodnog zakona u ruke zajednice. Povećavanjem opsega zajednica, one postaju civilna društva i u konačnici države.

Nozick smatra da bi pojedinci oformili ZA kako bi se zaštitili od različitih vrsta kriminalaca. Smatra da bi došlo do podjele rada između članova ZA tako da bi određeni dio članova postali zaštitari ili poduzetnici koji bi prodavali zaštitarske usluge poput hrvatskog zaštitarskog poduzeća Sokol Marić. Do podjele rada došlo bi zato što bi u praksi bilo naporno svakom pojedincu sudjelovati u rješavanju sporova između članova istih i različitih ZA. ZA morale bi nastojati biti nepristrane koliko god je to moguće jer, u suprotnom, došlo bi do stvaranja klanova što bi rezultiralo raspadom ZA. Nepristranost bi omogućili pojedinci koji bi imali uloge sudaca. Njihov zadatak bio bi osmišljavanje kriterija kažnjavanja i određivanja kazne i odštete, dok bi zaštitari omogućavali da ne dođe do kršenja prava pojedinaca i da se kazne provode, a odštete naplate. Naravno, na odluke sudaca može se uložiti žalba. Na određenom teritoriju formirao bi se veći broj ZA što otvara pitanje kako bi se rješavali sporovi između članova dviju ili više različitih ZA.

Isto tako, Nozick smatra da su se prvobitne ZA nalazile i djelovale u prirodnom stanju. Locke je smatrao da isto vrijedi i za države. Naime, može se reći da su monarhije u njegovo vrijeme (tijekom 17. stoljeća) bile u prirodnom stanju jer su djelovale slično kao ljudi u prirodnom stanju. Do otprilike 19. stoljeća, manje-više svaka je država mogla činiti što je htjela, pa tako i napasti drugu bez većih posljedica. Nakon Napoleonovih ratova, tj. uspostavom Svete Alijanse, nitko nije mogao napasti nikoga bez dozvole ostalih carstava ili moćnih država. Dokaz toga je problem „Bolesnika s Bospora“.⁶ Danas je još teže napasti drugu državu, poglavito zbog utjecaja UN. Jesu li današnje države u prirodnom stanju, teško je reći. Nozick smatra da bi ZA kontrolirale određene teritorije. Na jednom teritoriju moglo bi biti više ZA ili savez(i) istih. Zamislimo situaciju u kojoj je član jedne ZA optužen da je počinio zločin nad članom druge ZA. Moglo bi se dogoditi da obje ZA imaju iste ili slične kriterije kažnjavanja, no vrlo je mala vjerojatnost da bi se takvo što moglo dogoditi. Veća vjerojatnost je da bi svaka ZA štitila svog člana, odnosno bila pristrana zato što bi joj to bilo u interesu.

⁶ Misli se na problem podjele i okupacije teritorija Osmanskog Carstva koje je tijekom 19. stoljeća oslabilo u usporedbi s prijašnjim razdobljima.

U pogledu sukoba između ZA, Nozick navodi tri moguća ishoda navedene situacije (Nozick 1974/2003: 35–36). Prvi je sukob među ZA. Rezultat sukoba bit će prelazak članova gubitničke u pobjedničku ZA. Drugi ishod je da svaka ZA ima vlastiti teritorij. U tom slučaju, članovi koji žive u teritoriju druge ZA preselit će se na teritorij kojim vlada njihova ZA. Treći ishod je uspostava jedinstvenog federalnog pravosudnog sustava, odnosno DZA. Smatra da bi ZA nakon nekog vremena shvatile besmislenost i iscrpnost sukoba te da bi oformili zajednički pravosudni sustav koji bi se sastojao od predstavnika svake ZA. No još se uvijek ne bi moglo govoriti o državi iz više razloga.

Prvo, unatoč svemu, određena ZA stječe monopol nad nasiljem.⁷ U državi toga nema zato što ona posjeduje monopol nad nasiljem. Drugo, država je ta koja ima monopol nad odlučivanjem tko, kada i na koji način smije koristiti silu unutar njezinog teritorija. Monopol nad nasiljem narušava se kada određeni pojedinac ili skupina pojedinaca (kao npr. Islamska država) proglašava i nametne vlast unutar teritorija države. Treće, država je jedina koja nameće kriterije kažnjavanja i kažnjava svakoga koga uhvati da ne poštuje ili bez ovlasti primjenjuje njezine kriterije kažnjavanja. Također, ona mora omogućiti oprost pojedincima i dokazati neovlašteno korištenje sile. ZA navedene stvari ne čine zato što im nedostaje monopol nad nasiljem. Moguće bi bilo da članovi ZA odbijaju njihovu zaštitu i sami krenu nametati vlastite kriterije kažnjavanja. Četvrto, glavna razlika između ZA i države je činjenica da ZA zahtijeva plaćanje zaštite, dok država to ne zahtijeva. Država na temelju poreza omogućuje zaštitu svima, ali dopušta da pojedinci plate dodatnu zaštitu ako smatraju da im je potrebna.

Pojavom DZA čini se da je uspostava minimalne ili čuvarske države (eng. *Night-watchman state*)⁸ završena. Nozick smatra da stvar nije u potpunosti dovršena. Ne možemo govoriti o minimalnoj već o ultra-minimalnoj državi (u nastavku: UMD). Radi se o vrsti države koja ima monopol nad nasiljem unutar većine vlastitog teritorija i nad većinom svojih stanovnika. Naime, postojali bi neovisni pojedinci koji se ne bi pridružili ili ne bi platili zaštitu nijednoj ZA. Da bi se

⁷ Moglo bi se reći da ZA posjeduje monopol u stjecanju.

⁸ U hrvatskom izdanju *Anarhija, država i utopija*, MD se naziva i noćobdijska. To je doslovan prijevod engleskog pojma *Night-watchman state*. Taj pojam označava noćnu stražu koja se pojavila tijekom ranomodernog doba i koja je imala funkciju sličnu današnjoj policiji. Ona je tijekom noći patrolirala i osiguravala je red u gradovima. Budući da u političkoj teoriji i filozofiji već postoji naziv policijska država, smatram da je stražarska država primjereniji prijevod jer u hrvatskom jeziku ne postoji točan (osim doslovnog) prijevod riječi *Nightwatch*. Siguran sam da Nozick personificira MD kao čuvara koji pazi da ne dođe do kršenja prava pojedinaca, odnosno kriminalnih radnji i bilo kakve druge vrste kršenja zakona.

MD uspostavila, potrebno je plaćati zaštitu koju omogućuje država (kroz porez). Dakle, zaštita MD temeljila bi se na solidarnosti među stanovnicima iste države. To se na prvu ruku čini problematični jer oporezivanje implicira prisilu što svakako ne ide u prilog libertarijaniističkom stajalištu. Nozick navodi da se usluga zaštite samo preraspoređuje jer se pojam preraspodijele odnosi na „tipove razloga za neku nagodbu, a ne na samu nagodbu“ (Nozick 1974/2003: 50).

Da bi se uspostavila MD, potrebno je nagovoriti neovisne pojedince da se odreknu svojeg prava izvršavanja prirodnog zakona ili pravo na kažnjavanje i iznuđivanje odštete. Budući da radnje neovisnih pojedinaca mogu biti rizične za članove DZA ili UMD, Nozick smatra da je potrebna nekakva vrsta kompenzacije. Kompenzacija bi se očitovala u plaćanju zaštitnih usluga DZA, a financirali bi ju članovi navedene agencije tako što bi agencija povećala cijenu zaštitne usluge. Više riječi o tome bit će u sljedećem poglavlju.

Mnogi filozofi i politički teoretičari (poput Davida Millera) neće se složiti s Nozickovim prikazom nastajanja države. Neki od njih (kao Miller) preferirali bi povijesni prikaz nastanka države. Nozick bi im (vjerojatno) odgovorio da to nije ni bio njegov cilj. Njegov cilj bio je prikazati nastanak države na moralno dopustiv način i bez kršenja prava pojedinaca. Ali što je bit tog prikaza? Budući da govorimo o političkoj filozofiji i kada već govorimo o hipotetičnim primjerima, oni bi trebali biti primjenjivi. Što bi se dogodilo kada bismo pokušali primijeniti Nozickov hipotetičan opis nastanka države? Murray Newton Rothbard je napisao da bi to značilo da bismo se trebali vratiti u prirodno stanje i onda ponovno oformiti državu onako kako je Nozick opisao (Rothbard 1998: 253). Očito je da bi to bilo teško izvedivo i više bi se isplatilo mijenjati strukturu i oblik države u kojoj živimo.

Većina političkih teoretičara i filozofa prilikom opravdanja države kreću s opisom prirodnog stanja. To čine kako bi prikazali nepolitička obilježja koja koriste za opis političkih obilježja. Može se reći da je Nozickov prikaz prirodnog stanja nadogradnja je Lockeovog prikaza prirodnog stanja. Argumentacija ukazivanja države kao bolje alternative od prirodnog stanja prvi je korak opravdanja države. Drugi korak ostvaruje se argumentacijom u prilog prihvatanja državnog autoriteta. Zbog nemogućnosti izvršavanja kaznenog postupka, ljudi se udružuju u ZA koje postaju DZA, tj. UMD i na koncu MD. DZA nastaje udruživanjem svih ZA na određenom teritoriju. Nozick pretpostavlja da bi bilo (neovisnih) pojedinaca koji ne bi učlanili ni u jednu ZA.

Njihovim ućlanjenjem u DZA nastaje MD. Nozickov opis nastanka MD nema nikakve empirijske dokaze niti povijesne reference.

4. Nozickovi argumenti za minimalnu državu

Nozickovo opravdanje MD dijeli se na dva dijela. Prvim se argumentira da je država bolja alternativa od prirodnog stanja. O tome sam posvetio drugo poglavlje. Drugi dio je o opravdanju državnog autoriteta. Zbog nemogućnosti određivanja fiksnih i nepristranih kriterija kažnjavanja u prirodnom stanju, država uz pomoć sudstva i policije rješava taj problem. Time se stječe veća sigurnost života pojedinaca; država im garantira da će kazniti svakoga tko im učini bilo kakvu štetu. Potrebno je još objasniti zašto i kako djelovanja pojedinaca rezultiraju stvaranju države. Nozick smatra da su pojedinci racionalni djelovatelji i da će stoga uvidjeti da je racionalno prihvatiti državu. Bitno obilježje Nozickovog opisa nastanka države su načelo nevidljiva ruka Adama Smitha i model zatvorenikove dileme. Umjesto da opravda autoritet države, Nozick to ne čini, već smatra da bi ljudi dobrovoljno oformili državu. U tom slučaju ni do kakve prisile niti kršenja prava pojedinaca ne bi došlo. Ključan dio njegove argumentacije je opravdanje državnog monopola koji se temelji na načelu kompenzacije. Riječ je o prijelazu iz UMD u MD.

Pretpostavlja da ljudi, za razliku od životinja, imaju posebna individuirajuća svojstva koja se vežu s moralnim ograničenjima. Individuirajuća svojstva su: „biti osjetilan i svjestan samog sebe; biti racionalan (znati se služiti apstraktnim pojmovima, ne biti vezan za reakcije na neposredne podražaje); imati slobodnu volju; biti moralan i sposoban upravljati svojim ponašanjem prema moralnim načelima te sudjelovati u uzajamnom ograničavanju ponašanja“ (Nozick 1974/2003: 76–77). Želi reći da su ljudi dovoljno racionalni da se pridržavaju pravila i da djeluju u skladu s moralnim ograničenjima. Sličnu stvar tvrdio je Kant. Prema njegovim riječima, ljudi su racionalni zato što su u stanju slijediti moralna načela (Kant 1785/2003: 29–30). Za Nozicka to nije dovoljno, nego je potrebna sposobnost da se odrede dugoročni životni planovi uzimajući u obzir vlastite potrebe i potrebe drugih. Zaključuje da će racionalni pojedinci donositi racionalne zaključke. Udruživanjem pojedinaca i postajanjem članom ZA smatra racionalnim postupkom.

Navedene Nozickove pretpostavke čine mi se previše optimističnim, nerealnim pa čak i naivnim. U *ADU* ne daje definiciju racionalnosti nego kako djelovati racionalno (služenje apstraktnim pojmovima i nevezanost na reakcije koje su uzrokovane neposrednim podražajem). Srećom, u svojoj knjizi *The Nature of Rationality* ipak daje definiciju racionalnosti, a definira ju kao ono što nam „omogućuje (potencijalnu) moć za istraživanje te otkrivanje bilo čega; omogućuje

nam kontrolu i usmjeravanje našeg ponašanja uz pomoć razloga i primjena načela“ (Nozick 1993: xi). Na temelju navedene definicije, smatram da njegova definicija racionalnosti ima dva aspekta: filozofski i psihologijski. Iz filozofskog aspekta, racionalnost nam služi za formiranje istinitih vjerovanja i valjano zaključivanje. To se ostvaruje razmišljanjem, tj. matematičkim i logičkim zaključivanjem. Da bismo bili racionalni, moramo poštivati logičku normu. Iz psihologijskog aspekta, misli se na kontrolu emocija i suzdržavanje od naglog emocionalnog reagiranja.⁹ Dakle, racionalna osoba uvijek će promisliti prije djelovanja.

Kao i Nozick, uvjeren sam da većina ljudi je racionalna. No, to što ljudi posjeduju svojstvo racionalnosti ne znači da će se (uvijek) tako ponašati. Dokaz toga može se naći prilikom promatranja ponašanja ljudi u javnom prostoru, gledanjem televizije, čitanjem novina, web portala i slično. To je glavni problem Nozickove pretpostavke o udruživanju pojedinaca u ZA. Smatram da rijetki ljudi promišljaju prije djelovanja što znači da se većina oslanja na emocije i da prilikom zaključivanja koriste heuristike. Heuristike su tzv. „kognitivni prečaci pomoću kojih reduciramo prostor problema o kojem zaključujemo čineći tako prosudbu o vjerojatnosti jednostavnom“. Umjesto heuristika, mnogi filozofi i psiholozi (poput Gerda Gigerenzera) reći će da treba koristiti kompleksniji način zaključivanja kojeg propisuje logika (Sekulić 2016: 19). Kada bih nekoga pitao ima li veći broj stanovnika Zagreb ili Xing-San, većina bi rekla Xing-San jer, iako nisu nikada čuli za njega, mislili bi da se radi o nekakvom gradu u Kini i da zbog toga ima više stanovnika. Rijetki bi promislili i primijetili da sam navedeni „grad“ izmislio.

Nozickova pretpostavka o ponašanju racionalnih pojedinaca podsjeća me na Sokratov etički intelektualizam. Prema tom stajalištu, što je osoba inteligentnija, to će biti moralnija. To naravno nije točno, a kao primjer mogu se uzeti mnogi primjeri inteligentnih ljudi koji su činili zlodjela.¹⁰ Nije uzeo u obzir motivaciju pojedinaca prilikom (nenamjernog) formiranja države. Smatram da su ljudi oformili ZA zato što su sebični i pragmatični. Očito je da su uzroci formiranja ZA bili doživljaji loših stvari i nefunkcionalnost kažnjavanja u prirodnom stanju. Zaključili su da im je puno korisnije udružiti se kako bi se obranili od neprijatelja i kako bi mogli sigurnije živjeti.

⁹Filozofi poput Platona smatraju da je razum nadređen emocijama (strastima) i da razumom znamo koji je postupak moralan.

¹⁰ Primjerice mnogi visoko rangirani SS-ovci bili su natprosječno inteligentni.

U sklopu toga, njihova djelovanja mogu se kategorizirati i kao racionalna jer Nozick ovdje govori o instrumentalnoj racionalnosti.¹¹ Sve navedeno vrijedi i za prijelaz u DZA.

Leo Strauss smatra da zagovaratelji racionalnosti imaju problem s relativizmom. Naime, razum nam govori kakvo ponašanje je nerazumno, ali nam ne govori kakvo ponašanje je razumno. Govori nam koje sredstvo ne bismo trebali koristiti kako bi ostvarili određenu svrhu, ali nam ne govori kako izabrati svrhu s obzirom na njezine alternativne svrhe. Zaključuje da „ako se racionalno ponašanje sastoji od izabiranja pravih sredstva za pravu svrhu, relativizam pokazuje da je racionalno ponašanje nemoguće“ (L. Strauss 1961: 144). Navedenom prigovoru moglo bi se odgovoriti da ne znamo a priori što je najveće dobro i zbog toga procjenjujemo više različitih svrha.

Kako bi izgledao postupak formiranja ZA? Nozick prijelaz iz prirodnog stanja u MD prikazuje načelom nevidljive ruke Adama Smitha i modelom zatvorenikove dileme. Prema Adamu Smithu, svaki pojedini čovjek trebao bi težiti ostvarivanju vlastitih interesa što će rezultirati dobrim ishodima za cijelo društvo (Bracanović 2018: 89). To je ujedno i osnovna ideja kapitalizma. Primjerice jedna tvrtka proizvodi kvalitetnije i jeftinije automobile, dok druga proizvodi skuplje i manje kvalitetne automobile (u usporedbi s prvom tvrtkom). Zbog prve tvrtke profitiraju kupci i vlasnik, ali i druga tvrtka zato što ju prva nenamjerno motivira da poboljša svoju uslugu i proizvode. Tako su svi na dobitku. Isto vrijedi i za pojedince u prirodnom stanju koji su stvorili državu bez ikakve namjere. Njihovo ponašanje motivirano je osiguranjem vlastitih prava i interesa te na temelju kompleksnih društvenih interakcija oni formiraju ZA.

Kako ne bi gubili vrijeme na česte sporove između članova ZA međusobno i onih koji to nisu, pojedinci bi odlučili komercijalizirati ZA, tj. unajmiti ljude koji bi se isključivo bavili rješavanjem sporova. Zbog učestalih sukoba ZA, njihovi predstavnici oformili bi federaciju ZA, odnosno DZA unutar koje bi se formiralo sudstvo koje bi odredilo eksplicitna pravila ponašanja i rješavalo sve sporove unutar određenog teritorija. To je način na koji je formirana UMD. Treba primijetiti da se nigdje ne spominje nikakva prisila, već se sve odvija iz pragmatičnih razloga i bez

¹¹ Instrumentalna racionalnost je vrsta racionalnosti kojom se biraju sredstva za ostvarenje određenog cilja.

ikakve ciljane namjere. Pojedinci su se suočavali s problemima, a u nastojanju rješavanja problema stvorili su državu.¹²

Budući da nemamo mnogo (primarnih) izvora o nastanku države, Nozick koristi hipotetično objašnjenje nastajanja države. On time nastoji predvidjeti ponašanje pojedinaca. To čini uz pomoć modela zatvorenikove dileme:

Zatvorenikova dilema je mnogo raspravljana situacija u kojoj svaka stranačka selekcija (jakog) dominantnog djelovanja, koja izgleda kao najracionalnija stvar za učiniti, ostavlja svakog od njih u lošijem stanju nego kada bi svaki od njih izabrao više surađivačko dominantno djelovanje. Kombinacija (onoga za što se čini da je) njihovih individualnih racionalnosti vodi ih da prethodi dostižno boljoj situaciji. (Nozick 1993: 50)

Model je dobio ime po primjeru zatvorenikove kalkulacije treba li priznati i odati suradnika u zločinu. Ako ga oda, dobit će manju kaznu, a ako ga ne oda, bit će umjereno kažnjen. Isto tako, moguće je da suradnik njega oda i time dobije najveću kaznu (Bracanović 2018: 86–87). Dakle, zatvorenik kalkulirajući treba li surađivati sa suradnikom nastoji predvidjeti ponašanje svojeg suradnika. Isto vrijedi za pojedince u prirodnom stanju. Oni očekuju da će drugi pojedinci učiniti istu radnju kao i oni, iako njihova radnja nema nikakvog kauzalnog učinka na njihovu radnju. Drugim riječima, oni računaju da će se i ostali pridružiti ZA. Svaki pojedinac zasebno vjeruje da će drugi pojedinac surađivati ako se svaki zasebno ponaša na određen način i time motiviraju jedni druge na suradnju.

Glavni problem načela nevidljive ruke Adama Smitha u pogledu opravdanja države je da nam ono daje hipotetičan umjesto realističnog prikaza nastanka države. Anarhisti i drugi kritičari države rekli bi da su sve države nastale na krvoproliću prilikom rata, pobune ili revolucije. Zbog toga svaka država je za njih nelegitimna zato što je uspostavljena na temelju nemoralnih postupaka. Gerald Gaus smatra da čak i da posjedujemo povijesno obilježje nastanka države, to nam ne bi previše pomoglo. Samo bismo znali da se određeni obrazac uspostavio na temelju određenog sustava (Gaus 2011: 124). Osim toga, povjesničari također koriste hipotetična objašnjenja; na temelju izvora čine rekonstrukciju ili imaginarij određenog događaja. Wolff smatra da Nozick ne opravdava MD već samo opisuje njezin nastanak (Wolff 1991: 51). Objašnjenje nije isto što i opravdanje. Kada povjesničar piše knjigu o feudalizmu tijekom hrvatskog srednjeg vijeka, on ne

¹² Zato je Nozick prvo poglavlje u ADU nazvao „Teorija prirodnog stanja ili kako dospjeti do države bez naročitog napora“.

opravdava feudalizam nego samo opisuje njegov nastanak i njegov način funkcioniranja u srednjovjekovnoj Hrvatskoj. Ovdje se zapravo radi o normativno-deskriptivnom sporu. Umjesto da Nozick iznese norme kakva bi država trebala biti, on samo opisuje njezin nastanak.

Drugi dio Nozickovog argumenta je o prijelazu iz UMD u MD. To se temelji na načelu kompenzacije. Nakon formiranja DZA, uz njezine članove, u prirodnom stanju prisutni bi bili i neovisni pojedinci koji ne bi bili unutar pravne jurisdikcije DZA. Moglo bi se nabrojati mnogo razloga zašto ne bi postali članovi DZA; najvjerojatnije bili bi dovoljno jaki i sposobni sami braniti svoja prava. Problem je što neovisni pojedinci ne bi priznali kriterije kažnjavanja DZA, već bi svojevremeno vršili kažnjavanje. To znači da mogu pretjerati u kažnjavanju i obeštećenju. Na prvu ruku, čini se da DZA ima pravo neovisnom pojedincu zabraniti samostalno kažnjavanje jer u suprotnom došlo bi do lančanog kršenja prava svih pojedinaca. Nozick se ne slaže s time. Smatra da se radnje koje mogu uzrokovati kršenje prava ne smiju zabraniti, već bi se mogla ponuditi kompenzacija.

Što bi se dogodilo ako bi se djela pojedinaca mogli otkupiti? Što ako bi neovisan pojedinac bio u poziciji da plati nekim članovima DZA, s kojima se često susreće, odštetu zbog njegove određene radnje kojom bi njihova prava bila prekršena? On bi morao platiti veću ili jednaku cijenu odštete koju žrtva zahtjeva. Nozick smatra da bi to teorijski moglo biti dopušteno, no u praksi teško izvedivo zbog nemogućnosti određivanja cijene odštete i straha žrtve. Zamislimo da jedan pojedinac ponudi određenu sumu novaca drugom pojedincu jer bi mu možda sljedeći mjesec mogao slomiti ruku. Drugi pojedinac bio bi tih mjesec dana u strahu. Netko bi mogao predložiti da se u cijenu odštete uračuna i strah. Nozickovo mišljenje je da je takva djela najbolje zabraniti jer je nejasno zašto bi napadač plaćao odštetu za strah i kako obeštetiti ostale pojedince koje nitko nije napao, a svejedno su osjećali strah. Dakle, da bi se djelo zabranilo ono mora povrijediti granicu tuđih prava.

Nozick navodi da ne treba pretjerivati u kažnjavanju svakog prijestupa. Kada bi DZA kažnjavala svaki namjerni ili slučajni prekršaj, njezini članovi bili bi nesigurni i paranoični zato što neće znati hoće li biti kažnjeni nakon izvedbe bilo kojeg djelovanja. Nozick smatra da treba dopustiti djelovanja koja nadilaze (eng. *encroach*) granicu, a ne uzrokuju strah. Navodi tri aspekta u pogledu odlučivanja zabrane nekog čina: strah, podjela blagodati razmjene i troškovi transakcije (Nozick 1974/2003: 106).

Obeštećenje kršenja prava temelji se na načelu obeštećenja. Postavlja se pitanje gdje postaviti prag u pogledu dopuštanja kršenja prava pojedinaca? Koliko rizična djela moraju biti da bi bila zabranjena? Nozick misli da nije samo po sebi problem riskantno djelo jednog pojedinca, već ukupnost djela više pojedinaca. Navodi da bi bilo nepotrebno svako djelo potonje ukupnosti djela zabraniti. To je problematično zbog velikog rizika kojeg ta djela mogu uzrokovati i zbog izdvajanja krivca za uzrokovanje straha kod ostalih. Tri su opcije za rješenje problema.

Prva opcija je da djelo bude zabranjeno i kažnjivo čak i da se plati obeštećenje za prelazak granice ili ako se pokaže da djelo nije prešlo granicu. Druga opcija je da se djelo dopusti pod uvjetom da se odšteta plati oštećenoj strani. Treća opcija je da se djelo dopusti pod uvjetom da se obeštete svi oni koji su bili izloženi riziku prelaskom granice bez obzira jesu li bili oštećeni (Nozick 1974/2003: 109). Nozick se opredjeljuje za treću opciju zato što smatra da bi se mogli obešteti pojedinci čije su granice bile povrijeđene i koji su bili izloženi riziku. Ali smatra da bi jednostavnije bilo da se obeštete oni koji su pretrpjeli štetu jer bi utvrđivanje rizika previše koštalo i trajalo. Jedini problem bilo bi obeštećenje prilikom smrti budući da je, ako ne nemoguće, onda teško odrediti kompenzaciju za gubitak života.

Kako bi lakše objasnio ograničenje dopustivosti riskantnih djela, Nozick koristi dva primjera. Zamislimo da netko obožava igrati ruski rulet i nastoji nagovoriti druge da mu se pridruže garantirajući im odštetu u slučaju smrti. Očito je da bi takvo djelo bilo zabranjeno. No što je s radnjama poput vožnje prijevoznih sredstava. Ona mogu biti sredstvo za kršenje prava pojedinaca zbog štete na njima, smrti, tjelesnih ozljeda i slično. Treba li ih zato zabraniti? Zsigurno ne zato što, iako mogu uzrokovati kobne posljedice i kršenja prava pojedinaca, uporaba istih donosi više koristi s rizikom, nego da ih se zabrani. Upravo zbog rizika ljudi su obvezni kupiti osiguranje za automobil. Izuzetak su ljudi koji konzumiraju alkohol i droge te koji ne mogu kontrolirati svoje ponašanje poput epileptičara. Epileptičari su granični primjeri. Nozick smatra da im je potrebno zabraniti vožnju zato što oni ne mogu samostalno kontrolirati svoje ponašanje. Statistički je moguće da mu nikada ne pozli prilikom vožnje, ali takve stvari nemoguće je predvidjeti stoga je bolje spriječiti moguće tragedije. Dakle, epileptičara je potrebno kompenzirati plaćanjem prijevoza, osim ako je financijski sposoban unajmiti osobnog vozača.

Budući da se ovdje ne radi o običnoj vrsti razmjene, Nozick razlikuje produktivnu i neproduktivnu razmjenu. Razmjenom pojedinac nastoji poboljšati svoj položaj. Ona ne mora biti

nužno materijalna. Primjer nematerijalne razmjene je kada jedan pojedinac plati drugome da ne izgradi reflektor u svome dvorištu (jer zbog svjetlosti prvi jedva da može zaspati). To je ujedno i primjer produktivne razmjene. Produktivne aktivnosti bile bi „one aktivnosti nakon kojih su kupci u boljem položaju nego kada prodavatelj ne bi imao nikakve veze s njima“ (Nozick 1974/2003: 120). S druge strane, ako bi drugi pojedinac (koji želi graditi reflektor) obavijestio prvog da neće graditi reflektor ako mu plati, onda govorimo o neproduktivnoj razmjeni. Nozick pretpostavlja Lockeov predikament, prema kojemu obje strane prilikom razmjene moraju biti u boljem položaju nego što su bile prije razmjene i nadopunjuje ga s načelom obeštećenja; ako jedna strana nema ili ima manje koristi od razmjene, potrebno ju je obeštetiti. Obeštetiti se moraju isključivo oni, koji su oštećeni zabranom pod uvjetom da su pretrpjeli štetu.

Što se tiče procesa suđenja, Nozick uvodi proceduralna prava. Radi se o pravima na temelju kojih pojedinac ima pravo na pošteno suđenje čak i u prirodnom stanju. Naime, ničije djelovanje ne bi trebalo počivati na pretpostavci da je druga strana kriva i treba biti kažnjena (Nozick 1974/2003: 135). Da bi se nekoga okrivilo i kaznilo, potrebno je dokazati njegovu krivicu. Nozick je svjestan da je nemoguće uspostaviti nepogriješiv proceduralni sustav za predviđanje vjerojatnosti krivice određenog pojedinca. Svaki sustav sadržavat će rizik da se kazni nevin pojedinac, a svaka država nastoji da se takve stvari što rjeđe događaju. Za provođenje proceduralnih prava potrebna je treća, posrednička strana. Nozick daje primjer o dvjema grupama u sporu. Ako se dvije grupe ne mogu dogovoriti oko rješenja problema, sigurno će doći do sukoba. One bi radije izabrale sukob nego poraz zato što bi svaka grupa mislila da je ona u pravu te da druga grupa mora popustiti. Dakle, potreban je neki posrednik koji će suditi i biti nepristran koliko god je to moguće.¹³ To bi bili sudovi, a da bi sudovi funkcionirali potrebna je država.

DZA samostalno određuje kriterije kažnjavanja svojih članova. Isto tako, ona može kazniti svakoga tko koristi drugačije metode kažnjavanja. Dakle, unutar dominantne agencije mogu postojati druge ZA pod uvjetom da poštuju njezine kriterije kažnjavanja. Prilikom suđenja pojedincu mora biti obznanjen postupak suđenja i ako ga ne priznaje, Nozick smatra da se ima pravo žaliti. Kako bi informirala svoje članove, DZA objavila bi popis postupaka koji su pouzdani, a ako dođe do nekakvih poteškoća ili mogućnosti za poboljšanjem postupaka, ona će navedeni

¹³ Još jedanput, bilo bi nerealan tvrditi da će sudovi riješiti sve sporove pravedno te da nijedna nevinna osoba neće biti krivo okrivljena, odnosno da će krivac proći nekažnjeno. Država ne može garantirati da će riješiti sve probleme proceduralnih prava.

popis ažurirati. U određenim situacijama ZA može braniti svojeg člana od kazne ako su joj okolnosti i postupak kažnjavanja nepoznati ili ako postupak kažnjavanja smatra nepouzdanim. S druge strane, ako smatra da je postupak kažnjavanja pouzdan, dužna je prihvatiti presudu i odreći se intervencije. Osim prihvaćanja tuđeg postupka kažnjavanja, ZA morala bi platiti odštetu onome koga je njezin član ošteti. Odštetu bi naplatila tako što bi ju krivi pojedinac morao isplatiti. Tako bi motivirala druge pojedince da ne nanose štetu niti lažno svjedoče. Treba primijetiti da DZA nameće svoje kriterije kažnjavanja samo svojim članovima. Kada bi se unutar njezinog teritorija dogodio spor između dva neovisna pojedinca, ona ne bi smjela intervenirati.

Može li se reći da DZA ima monopol nad nasiljem? Nozick bi rekao da nema zbog neovisnih pojedinaca koji se nisu učlanili i time ne priznaju njezin autoritet. Država nameće vlastite kriterije kažnjavanja svim pojedincima unutar svog teritorija. Ona ima legitimitet po tom pitanju. Ključno pitanje je što se događa kada neovisan pojedinac odluči kazniti člana DZA? Budući da DZA nema monopol nad nasiljem, ona ne može neovisnom pojedincu nametati svoje kriterije kažnjavanja. S druge strane, član DZA ima proceduralna prava i može se protiviti nepouzdanim postupcima kažnjavanja. Nozick stoga zaključuje da je neovisne pojedince potrebno kompenzirati. DZA ponudila bi neovisnim pojedincima besplatnu uslugu zaštite. Tu uslugu plaćali bi ostali (prijašnji) članovi DZA. Njihova članarina bi se zbog toga povećala. Na takav način nastaje država bez kršenja ičijih prava. Za Nozicka, to je legitiman i moralno dopustiv način stjecanja monopola nad nasiljem, a koji se temelji na načelu nevidljive ruke.

Pod pretpostavkom da su pojedinci racionalni, Nozick zaključuje da će pojedinci tako djelovati. No, nije naveo na temelju čega je zaključio da su pojedinci racionalni niti zašto bi racionalno djelovali. Implicira da je pridruživanje ZA, i na koncu i DZA, racionalan postupak. S tom tvrdnjom neće se složiti svi politički teoretičari i filozofi (više o tome u sljedećem poglavlju). Isto tako izostavio je motivaciju djelovanja pojedinaca. Motivacija djelovanja mogla mu je poslužiti za objašnjenje zašto bi pojedinci bili racionalni i zašto bi djelovali racionalno. Nadalje, Nozickova argumentacija demarkacije dozvoljenih (riskantnih) djela izvedena je utilitarističkim rasuđivanjem. On kao zagovornik deontološke etike trebao bi izbjegavati iznimke u pogledu primjene moralnih i libertarijanističkih načela. Povrh toga, određeni dio ADU posvetio je kritici utilitarizma. Umjesto određivanja praga dopustivosti izvođenja određene radnje, mislim da bi (kao zagovornik deontološke etike) trebao jasno odrediti koja djela jesu, a koja nisu zabranjena.

5. Kritike Nozickove minimalne države

Unatoč Nozickovom inovativnoj argumentaciji, neće se svi politički teoretičari i filozofi složiti s njegovim argumentima. Prvo, mnogi se ne slažu s njegovim temeljima: libertarijanizmom i deontološkom etikom. Drugo, njegov opis nastanka MD ima nekoliko nedostataka. Kritike Nozickove MD podijelio sam u tri potpoglavlja: a) kritike vezane uz njegove libertarijanističke postavke koja obuhvaća prava pojedinaca, b) njegov prikaz i pretpostavke glede nastanka MD i c) njegov način opisivanja, odnosno metodologijom. Wolffova, Wainwrightove i Youngove kritike iznijet ću u prvom potpoglavlju, u drugom ću iznijeti Rothbardove, Youngove, Saywardove i Wassermanove kritike. U trećem potpoglavlju iznijet ću Saywardovu, Wassermanovu i Millerove kritike i ukratko ću se referirati na Youngovo razlikovanje kompenzacije i naknade.

5.1. Kritike Nozickovih libertarijanističkih pretpostavki

Prirodna prava važno su obilježje Nozickovog libertarijanizma. Wolff smatra da su ona retorički isprazna i besmislena zato što nisu eksplicitna (Wolff 1991: 25). Ne daju točna pravila ponašanja niti kriterije kažnjavanja. Navodi da nam Locke ne daje upute kako provoditi prirodan zakon i da se prirodna prava mogu interpretirati na više načina. Isto tako, navodi da ako je Bog tvorac prirodnih prava onda ne govorimo o prirodnim, nego o Božanskim pravima. Wiliam John Wainwright daje zanimljivu kritiku prirodnih prava. Naime, smatra da bi za nekoga vrijedilo prirodno pravo (za život i slobodu), on mora biti član zajednice racionalnih bića za koje vrijede prirodan ili bilo koji drugi zakon (Wainwright 1967: 81). Zaključuje da bi i kriminalno društvo moglo uživati u prirodnim zakonima. Isto tako, navodi da djeca nemaju razum što znači da za njih ne vrijedi prirodan zakon. Locke smatra da se roditelji brinu za djecu zato što su nezrela, a kad sazru onda se počinju brinuti sami za sebe.

Wainwright smatra da ako prirodan zakon za djecu ne vrijedi, onda nemaju nikakvu obvezu slušati roditelje. Daje dva primjera u kojemu pokazuje da obveza skrbi nad djecom nije univerzalna. U prvom navodi slučaj u kojemu djeca nemaju roditelje već su začeta u laboratoriju. Dakle, djeca nemaju objekt obvezivanja jer ga ne prepoznaju. Skrb roditelja, u ovom slučaju, može biti slučajna jer ne poznaju svoju djecu. U drugom navodi društvo u kojemu djeca nemaju roditelja (Wainwright 1967: 82). Uzrok toga može biti npr. rat. Unatoč navedenim primjerima, smatram da bi obveza skrbi o djeci mogla biti univerzalna jer uvijek se nađe drugi skrbnik djece koji onda

postaje objekt obvezivanja. Navedeni skrbnici ne moraju nužno biti krvni srodnici s djecom za koju se skrbe.

Ako postoje proceduralna prirodna prava, ona postoje od samog početka prirodnog stanja. Dakle, svatko od početka ima pravo da mu se sudi na temelju procedure koja se smatra pouzdanom. Nozick bi mogao odgovoriti da se proceduralna prava izvode iz prava na slobodu. To znači da kada bi kažnjenik bio podvrgnut nepoštenoj sudskoj proceduri, njegovo pravo na slobodu bilo bi prekršeno. Kako i na koji način će se procedura suđenja odvijati ovisilo bi o svakom pojedinom slučaju (Wolff 1991: 63–64). Iako bi proceduralna prava postojala u prirodnom stanju, moglo bi se dogoditi da nijedna procedura nije dovoljno pouzdana. Smatram da je bez posrednika teško provoditi proceduralna prava u prirodnom stanju, a dogovor na koji bi pristale obje strane bio bi rijedak. Obje strane nastojale bi izvući veću korist (sebi manju odštetu, drugima veću kaznu), a bez sudova spor bi vrlo lako mogao eskalirati u sukob ili bi dugo trajao. Dakle, poštivanje proceduralnih prava, kao i svih drugih prirodnih prava, u prirodnom stanju ovisi o snazi, složnosti i empatiji pojedinaca.

Moralna legitimacija Nozickove MD ovisi o moralnoj legitimaciji stjecanja monopola nad nasiljem određene ZA koja u konačnici postaje MD. U svojoj argumentaciji, Nozick prihvaća libertarijansko načelo, Kantovu formulu svrhe o sebi te lockeovski uvjet (Young 1991: 268). Libertarijanskim načelom zahtjeva se da se nikada neće inicirati sila, prijevara, krađa, kršenje ugovora i druge vrste kršenja prava privatnog vlasništva. Kantovom formulom svrhe o sebi zahtjeva se da pojedince ne smijemo koristiti samo kao sredstva, već kao svrhe. Prema lockeovskom uvjetu, kada dođe do ekonomske razmjene, nijedna strana ne smije izaći u gorem stanju nego što je bila prije razmjene. Drugim riječima, nitko ne smije biti oštećen, već svi moraju profitirati od navedene razmjene.

Nozick priznaje da DZA zadire (eng. *infringe*) u prava pojedinca. Young smatra da su prekršeni libertarijansko načelo, Kantova formula svrhe o sebi i lockeovski uvjet (Young 1991: 270). Libertarijansko načelo prekršeno je kada DZA zabrani bilo kakvu dobrovoljnu razmjenu. Kantova formula svrhe o sebi prekršena jer se neovisni pojedinci tretiraju samo kao sredstva kako bi se osigurali članovi DZA. Kada se sve zbroji, neovisni pojedinci bili bi, prema Youngovim riječima, u gorem položaju nego prije. Samo su članovi DZA profitirali. Time je prekršen lockeovski uvjet. Uvjeren sam da se ne bi svi složili s time. Moglo bi se reći da su i neovisni

pojedinci profitirali jer su dobili jeftiniju ili besplatnu zaštitu DZA, tj. MD. Lockeovski uvjet bio bi prekršen kada bi DZA bez ikakvih konzultacija s neovisnim pojedincem nametnula vlastite kriterije kažnjavanja i kada bi natjerala neovisnog pojedinca da plaća punu cijenu zaštitarske usluge.

No, što ako neovisan pojedinac odbije ponudu DZA? Hoće li DZA odustati od uvjeravanja i pustiti da neovisan pojedinac radi što ga je volja? Young smatra da neće jer neće imati monopol nad nasiljem unutar određenog teritorija. Veća je vjerojatnost da će DZA prisiliti neovisnog pojedinca da prihvati njezinu ponudu. Tim postupkom ipak se ne može opravdati MD. Iznosi dvije logičke mogućnosti: prva da se država formira nauštrb volje pojedinaca, a druga da se država formira s jednoglasnim pristankom (Young 1991: 274). U prisustvu jednoglasnog pristanka ne treba pretpostaviti da su pojedinci u gorem stanju nego što su bili prije formiranja države jer se ne bi prekršio lockeovski uvjet. A budući da država štiti one koje žele biti zaštićeni, ne dolazi do kršenja kantovskog i libertarijanskog načela. Na kraju, Young zaključuje da niti jedna država ne može biti opravdana jer ne postoji scenarij u kojima ne dolazi do prisilnog pokoravanja državnom monopolu nad nasiljem.

5.2. Kritike Nozickovog prikaza nastanka minimalne države

Rothbard smatra da je Nozick u krivu u pogledu tri scenarija o odnosima među ZA. Slaže se da se ZA ne bi međusobno sukobljavale iz ekonomskih razloga. Postoji velika mogućnost da bi se ZA međusobno dogovarale oko kriterija kažnjavanja. Ukoliko bi im zatrebao arbitar, angažirali bi ga. Nepotrebno bi bilo osnivati jedinstveni sudski sustav. Navodi primjere anarhističkih sudova u Sjedinjenim Američkim Državama i nekoliko povijesnih primjera. U Sjedinjenim Američkim Državama postoji velik broj odvjetnika i sudaca od kojih niti jedan nema monopol u svojoj geografskoj regiji. Nadalje, u Francuskoj pokrajini Champagne bilo je mnogo plemića, sudaca i vjerskih dostojanstvenika koji predsjedavali sudovima i koji su se natjecali za kupce. Ista stvar dogodila se u Irskoj do Cromwellovog osvajanja. Smatra da bi danas takav sustav još bolje funkcionirao zbog razvijenije tehnologije (Rothbard 1998: 234–236). Navodi da zakon može funkcionirati bez države.

Sayward i Wasserman ekstrahirali su tri Nozickova uvjeta u pogledu opravdanja države. Prvim se tvrdi da je država superiornija čak i u najfavoriziranijoj situaciji u anarhiji, drugim da bi

država nastala procesom koji ne uključuje moralno nedopustive korake, dok se trećim tvrdi da ako bi država nastala, onda bi bila poboljšanje u usporedbi s prirodnim stanjem. Sayward i Wasserman ne slažu se s Nozickom da je drugi uvjet dovoljan da se opravda država. Problem je što se taj uvjet oslanja sljedeće pretpostavke: a) zajednička ZA nastala bi u favoriziranom prirodnom stanju b) u tom favoriziranom prirodnom stanju nastala bi DZA, c) u favoriziranom prirodnom stanju DZA bi prisiljavala neovisne pojedinca da prihvate agencijske procedure pravednosti i d) DZA isplaćivala bi kompenzaciju koja je potrebna da bi se osiguralo prisiljavanje neovisnih pojedinaca, a da im se pri tome ne prekrše njihova prava (Sayward i Wasserman 1991: 264–265). Da bi opravdao navedene pretpostavke moralo bi se iznijeti određene generalizacije o ljudskom ponašanju. Nozick to nije učinio i stoga ne može navedene pretpostavke iskoristiti za opravdanje MD.

Što znači iznijeti „određene generalizacije o ljudskom ponašanju“? Mogala bi se uzeti Singerova tvrdnja o načinu formiranja etičke i političke teorije. Naime, prije nego što se krene s formiranjem moralnih načela i opravdanjem države (pa i rješavanje ostalih problema političke filozofije) potrebno je odrediti teoriju ljudske prirode. Singer daje zanimljivu analogiju. Kao što rezbar drva mora poznavati svoj materijal (drvo), tako etičari i politički filozofi moraju poznavati materijal kojim se bave, a to je ljudska priroda (Singer 1999: 40). Dakle, mislim da je poimanje ljudske prirode vrlo važan aspekt opravdanja države. Mnogi filozofi prvo su iznijeli vlastito poimanje ljudske prirode, a onda su argumentirala u prilog opravdanja države. Primjerice, Hobbes je, u svom djelu *Levijatan*, prvo poglavlje posvetio ljudskoj prirodi i nakon toga je opisao prirodno stanje i nastanak države.

Čak i da Saywardove i Wassermanove četiri pretpostavke podupiru Nozickov drugi uvjet, njegova MD i dalje ne bi bila nužno opravdana. MD mogla je nastati na drugačiji moralno dopustiv način. Primjerice, mogao je pretpostaviti da će neovisni pojedinci dobrovoljno postati članovi DZA. Sayward i Wasserman smatraju da to što je neka situacija mogla nastati na drugačiji moralno dopustiv način može biti moralno inferiorna drugom moralno dopustivom načinu. Navode primjer s predsjednikom Sjedinjenih Američkih Država R. Nixonom. Činjenica da je Nixon postao predsjednik na moralno dopustiv način ne znači da je njegov mandat bio moralno superiorniji od prethodnih predsjednika.¹⁴

¹⁴ C. Sayward i W. Wasserman navode predsjednika Nixona zbog afere *Watergate* koja se dogodila za vrijeme njegovog mandata i zbog koje je podnio ostavku.

5.3. Kritike Nozickove metode

Miller smatra da načelo nevidljive ruke Adama Smitha ne pomaže u pogledu opravdanja države. Funkcija tog načela je objašnjenje nastanka određenog ishoda. Opravdanje ne ulazi u njezinu funkciju. To što je određen proces nastao nevidljivom rukom, ne znači da je automatski opravdan. Navodi tri uvjeta pod kojima objašnjenje nevidljive ruke može poslužiti kao opravdanje. Prvim uvjetom se osigurava da završetak ishoda bude poboljšanje u usporedbi s prijašnjim stanjem. Drugim se tvrdi da su djelovanja nevidljivom rukom moralno legitimna dozvoljavajući da se na temelju njih operira bez izvršavanja nepravednih procedura. Treći uvjet ima opravdavajuće obilježje objašnjenja nevidljive ruke. Ishod o kojemu je riječ ili ne bi mogao bez procesa nevidljive ruke biti proizveden ili je barem najbolje proizveden sredstvima tog procesa (Miller 2002: 15).

Nozick se fokusira na drugi uvjet. Miller primjećuje da se Nozick ne trudi se objasniti zašto je država napredak u odnosu na prirodno stanja u kojemu pojedinci međusobno brane svoja prava. Rijetko govori o tome zašto bi legitimna država nastala na način na koji on objašnjava ili zašto je nastajanje na takav način bolji od bilo kojeg drugog načina (poput društvenog ugovora) nastanka države. Miller smatra da su mehanizmi nevidljive ruke dobri zato što ekonomiziraju informacije i moralnu motivaciju. Isto tako, smatra da je povijesni prikaz nastanka države bolji nego prikaz koji se temelji na objašnjenju nevidljive ruke. Kao što sam naveo u trećem poglavlju, povijesni prikaz također je hipotetičan. Miller navodi da uspješan povijesni argument može omogućiti opravdanje države zato što bi pokazao da je to oblik države koji predstavlja građane. Objašnjenje nevidljive ruke ne može to postići jer ono govori samo da je država nastala na temelju voljnih djelovanja i moralno dopustiv način. Iz toga malo toga možemo uzeti za opravdanje države. Objašnjenje nevidljive ruke ne daje nam podatke o npr. što pojedinci smatraju dobrim ili kakve vrste ZA će podupirati i slično. Na temelju navedenog Miller zaključuje da bi velik broj država ispunjavale kriterij opravdane države (Miller 2002: 18–19).

Miller se pita se zašto nije uzeo u obzir Lockeov društveni ugovor kao alternativu kada se već referirao na njegov prikaz prirodnog stanja. Za razliku od Nozicka, Locke podrazumijeva demokratsko utemeljenje države. Ukratko rečeno, Locke je smatrao da bi ljudi oformili zajednicu kojom upravlja skupština. Ona bi funkcionirala na temelju volje većine. Nozick uopće ne govori na koji način bi se upravljalo ZA. Kritičari Nozickove MD pitaju se zašto je pridruživanje DZA racionalan postupak? Nozick je naveo da bi se pojedinci pridružili DZA zbog straha. Ali onda se

zaštita gleda u reketarskom smislu, a Nozick je eksplicitno napisao da je reketarenje vrsta neproduktivne razmjene. Nadalje, zašto bi pojedinci promijenili ZA ako ona uspješno i djelotvorno posluje? Možda bi manje ZA bile birokratski djelotvornije od DZA. Osim toga, nestankom ostalih ZA, DZA dobiva monopol nad određivanjem cijena zaštitnih usluga. U tom slučaju svakako pojedincima ne bi bilo u interesu pridružiti se DZA.

Zasigurno bi se pojavile ZA koje bi svojim članovima omogućile pravo glasovanja oko donošenja važnih odluka. Druga opcija bila bi mogućnost kupnje dionica ZA. U tom slučaju ukoliko bi agencija postala dominantna, pojedinci bi imali utjecaj nad njezinim upravljanjem. Tako bi nastala minimalna demokratska država. Rothbard se slaže s navedenim ishodom te smatra da u ovom slučaju objašnjenje nevidljive ruke ima reverzibilan ishod. MD bi se raspala i ljudi bi ponovno živjeli u prirodnom stanju. Bez demokratske legitimacije, Rothbard smatra da bi MD postala totalitarna ili depotska.¹⁵ Naime, kada se jedanput nekome dopusti da koristi silu protiv nekoga jer zadnji čini riskantne djelatnosti, samo je nebo granica u pogledu uporabe sile, tj. kršenja prava pojedinaca. Time se automatski opravdava bilo kakva vrsta tiranije. Zaključuje da bi se opravdanjem MD ujedno opravdalo i maksimalnu državu.

U trećem poglavlju napisao sam da su djelovanja koja su objašnjena nevidljivom rukom nenamjerna. Nisam siguran vrijedi li to i za prijelaz iz ultra-minimalne u minimalnu državu zbog toga što bi DZA svjesno ostvarila monopol nad nasiljem na određenom teritoriju. Rezultat interakcije između DZA i neovisnog pojedinca je očekivan zato što se očekuje da bi se neovisan pojedinac pridružio DZA. Što se tiče kompenzacije, Young smatra da Nozick miješa kompenzaciju i naknadu. Razlika između navedenih je da prilikom naknade, jedna strana uvijek će biti protiv svoje volje prisiljena na razmjenu (Young 270–271). Kada bi neovisan pojedinac pristao na ponudu koja mu se nudi, onda bismo mogli govoriti o kompenzaciji.

Sayward i Wasserman navode da im je nejasno što Nozick misli kada je napisao da država „nastaje“. Misli li da „aktualno nastaje“ ili „mogla bi nastati“ ili „nastala bi“? Prva opcija ne dolazi u obzir budući da je riječ o hipotetičnom nastanku koji se ne referira na povijesni nastanak. Budući da Nozick često govori što bi se moglo dogoditi, Sayward i Wasserman zaključuju da Nozick pod

¹⁵ Despotska država je vrsta države u kojoj jedna osoba (despot) ima apsolutnu i neograničenu vlast. Despoti su se često tretirali kao božanstvo. Za primjere despotskih država mogu se uzeti Drevni Egipat i Perzijsko Carstvo.

pojmom „nastaje“ zapravo misli „mogla bi nastati“ (Sayward i Wasserman 1991: 261–263). Mnogi filozofi to ne prihvaćaju, već preferiraju aktualni nastanak, odnosno povijesni nastanak države.

Jedno od glavnih pitanja je kako odrediti kompenzaciju? Nozick smatra da se pojedinačna prava mogu povrijediti ako je adekvatno kompenziran. Također, određena riskantna djelovanja mogu se zabraniti ako se kompenziraju pojedinci koji čine riskantna djelovanja. Problem je što se ljudi ne slažu oko pitanja koja procedura kažnjavanja ima veću šansu osuditi krive i osloboditi nevine. Osim toga, Miller navodi da ljudi imaju različite etičke vrijednosti što dodatno otežava određivanje procedure kažnjavanja. Nozick implicira da DZA ima pravo objektivno odrediti procedure kažnjavanja i kompenzaciju. Ali zašto bi besplatne ili jeftinije zaštitne usluge bile dobra kompenzacija? Zašto kompenzacija ne bi mogla biti novčana? Rothbard navodi da je teško svakoga kompenzirati uniformno zato što svatko ima različitu vrijednosnu ljestvicu.

Prirodna prava, uključujući i proceduralna prava, temeljna su obilježja Nozickovog libertarijanizma. Na temelju kritika može se zaključiti da nam ne daju eksplicitne norme kako se odnositi prema drugim pojedincima niti kako ih izvršavati. To mi se čini problematičnim. Što se tiče Nozickovog prikaza MD, ne bih se složio s Rothbardovom kritikom o Nozickovom prikazu nastanka DZA jer smatram da se Nozick nije trudio dati aktualan prikaz nastanka države. S druge strane, smatram da bi bilo jako korisno da je Nozick iznio vlastito poimanje ljudske prirode. Isto tako, složio bih se s Millerom da je povijesni prikaz bolji nego onaj koji koristi samo načelo nevidljive ruke Adama Smitha. Povijesni prikaz mogao bi nam dati uzroke nastanka države što bi se moglo iskoristiti za, primjerice, formiranje vlastitog poimanja ljudske prirode. Što se tiče strukture MD, mislim da je za Nozicka to nevažna stvar. Vjerojatno bi odgovorio da je struktura MD stvar dogovora njezinih stanovnika.

6. Zaključak

Cilj ovog rada bio je prikazati glavna obilježja Nozickove MD i kritički analizirati njegove argumente u prilog MD. Unatoč domišljatosti i kreativnoj argumentaciji, smatram da Nozick nije uspio opravdati državu. Teorija prirodna prava, koju (uz deontološku etiku) koristi kao temelj za vlastitu inačicu libertarijanizma, ne daje jasne norme kako primijenjivati i izvršavati prirodna prava. Što se tiče Nozickove biti prikazivanja nastanka MD, misli li on, kao što je Rothbard naveo, da bismo se trebali vratiti u prirodno stanje i onda ponovno po Nozickovim uputstvima utemeljiti MD? Ne vjerujem da je to bila Nozickova namjera. Svrha njegovog opisa nastanka MD bila bi dokazivanje da su prava pojedinaca nepovrediva i na temelju njih država ne smije prisiljavati pojedince ni na što, osim na prihvaćanje njezinih kriterija kažnjavanja. Glavna funkcija MD je zaštita prava pojedinaca i zbog toga je prihvaćanje države racionalan postupak. U prirodnom stanju nitko ne može jamčiti da će se poštivati prava pojedinaca.

Kao najslabiju točku Nozickovih argumenata izdvojio bih načelo kompenzacije. Prvo, ono se ne slaže s njegovim libertarijanizmom. Naime, načelom kompenzacije krši se teza vlasništva nad samim sobom i odvojenost pojedinaca. Kao i Young, pitam se što bi se dogodilo da tvrdoglavni neovisni pojedinac naprosto odbije ponudu DZA? Ukoliko bi DZA prihvatila odluku neovisnog pojedinca ne bi mogla postati MD i imala bi problema prilikom interakcije vlastitih članova i neovisnih pojedinaca (Young 1991: 272). S druge strane, ako bi odbila odluku neovisnog pojedinca i natjerala ga da prihvati kompenzaciju, onda bi se prekršila teza vlasništva nad samim sobom i odvojenost pojedinaca. Na prvu ruku čini se da ne bi prekršila Kantovu formulu svrhe o sebi jer bi mu kompenzacijom osigurala zaštitne usluge. No, smatram da je ovdje riječ o naknadi jer bi DZA vrlo vjerojatno prisilila neovisnog pojedinca na razmjenu što znači da bi ga koristila samo kao sredstvo za ostvarivanje monopola nad nasiljem. Osim toga, DZA na reketarski način nastoji iznuditi kompenzaciju. To je karakteristika neproduktivne razmjene kojoj se Nozick protivi. Dakle, načelo kompenzacije ne slaže se s Kantovom formulom svrhe o sebi, tezom vlasništva nad samim sobom i odvojenosti osoba.

Pod pretpostavkom da je načelo kompenzacije opravdano, koja je njegova glavna svrha? Nozick kao deontolog nastoji se čvrsto držati svojih načela bez obzira na moguće neželjene

posljedice. Sama argumentacija načela kompenzacije ne daje nam u potpunosti jasne norme koja riskantna djela treba dozvoliti, a koja zabraniti. Mislim da se Nozick kao zagovornik deontološke etike ne može pozivati na opravdanje da neka djela, iako krše ili mogu kršiti prava pojedinaca, treba dopustiti jer donose više koristi (nego kada bi ih se zabranilo). Tvrdnju „treba dopustiti određeno djelo zato što donosi više koristi nego da ga se zabrani“ Nozick bi mogao koristiti kada bi bio zagovornik utilitarizma. Trebao je osmisliti drugačiji način ili načelo jer načelo kompenzacije slabi koherenciju njegove inačice libertarijanizma. DZA trebala bi pronaći način da neovisni pojedinci sami dobrovoljno postanu njezini članovi. Druga alternativa mogla bi biti Rothbardov anarho-kapitalizam.¹⁶ Dakle, MD ili ne bi nastala ili bi prekršila prava neovisnih pojedinaca i time ne bi nastala na moralno dopustiv način.

Što se tiče kritika u pogledu državne strukture, mislim da su promašene. Za Nozicka to je stvar dogovora među pojedincima; država se ne smije u to miješati. Oni mogu dogovoriti demokratsku, a mogu i primjerice socijalističku državnu strukturu. Siguran sam da je Nozick protivnik socijalističke države, ali ako bi se stanovnici MD jednoglasno dogovorili da žele socijalističku državnu strukturu, mislim da Nozick ne bi imao nikakvih prigovora.

Kako opravdati državu i njezin autoritet, teško je reći. Dobro bi bilo započeti s odgovorom na anarhističku kritiku da nijedna država nije legitimna zato što je nastala kršenjem prava pojedinaca i krvoprolićem. Nisam siguran kako bi se mogla ispraviti nepravda koja se dogodila u dalekoj prošlosti, ali svakako nije rješenje da se napusti država i vrati u prirodno stanje. Mi ne možemo ni na koji način utjecati na djelovanja naših dalekih predaka koji su činili kojekakva zlodjela drugim ljudima. Važnije je da se prava pojedinaca ne krše u sadašnjosti, budućnosti i eventualno da se nisu kršila u bližoj prošlosti. Smatram da je ljudima urođeno da formiraju grupe, zajednice i na koncu države. Dokaz toga je pojava (prvih) država na različitim mjestima (npr. stari Egipat, Kina i Mezopotamija). Čini mi se da bi bilo dobro povezati Darwinovo poimanje ljudske prirode s povijesnim nastankom države. Mislim da je takav pristup obećavajuć. Američki državnik J. Madison napisao je da je vlast nužna jer ljudi nisu anđeli. Kada bi ljudi bili anđeli, ne bi ih bilo potrebno kontrolirati (Smerdel 1994: 8).

¹⁶ Još se naziva i libertarijanski anarhizam. Radi se o stajalištu koje zagovara slobodno tržište i protivi se centraliziranoj vlasti. Umjesto centralizirane vlasti, smatraju da bi policija i sudstvo trebali biti tretirani kao privatna poduzeća. Više o tome može se naći u drugom poglavlju Rothbardove knjige *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*.

7. Literatura

1. Boaz, D. (2010.) *Libertarianism: A primer*, New York: The Free Press
2. Božičević, V. (1996.) *Filozofija britanskog empirizma*, Zagreb: Školska knjiga
3. Bracanović, T. (2018.) *Normativna etika*, Zagreb: Institut za filozofiju
4. Bunnin, N., Yu, J. (2004.) *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*, Oxford: Blackwell Publishing
5. Gaus, G. (2011.) „Explanation, justification, and emergent properties: an essay on Nozickian metatheory“, u: R. M. Bader i J. Meadowcroft (ur.) *Nozick's Anarchy, State and Utopia*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 116 –145.
6. Hart, H. L. A. (1955.) „Are There Any Natural Rights?“, *The Philosophical Review*, sv. 64 (2): 175–191.
7. Hobbes, T. (1651./2004) *Levijatan*, prev. B. Mikulić, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
8. Ivison, D. (2008.) *Rights*, Stocksfield: Acumen
9. Kant, I. (1785./ 2003.) *Osnivanje metafizike čudoređa*, prev. V. D. Sonnenfeld, Zagreb: Feniks
10. Kymlicka, W. (2002.) *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*, 2. izdanje, Oxford: Oxford University Press
11. Locke, J. (1689./2003.) *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, New Heaven: Yale University Press
12. Miller, D. (2002.) „The Justification of Political Authority“, u: D. Schmidtz. (ur.) *Robert Nozick*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 10–33.
13. Nozick, R. (1974./2003.) *Anarhija, Država i Utopija*, prev. B. Jakovljević, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
14. Nozick, R. (1974./1999.) *Anarchy, State and Utopia*, Oxford: Blackwell Publisher
15. Nozick, R. (1983.) *Philosophical Explanations*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
16. Nozick, R. (1993.) *The Nature of Rationality*, New Jersey: Princeton University Press
17. Primorac, I. (1989./1995.) *Kazna, pravda i opće dobro*, prev. V. Mahečić, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
18. „Robert Nozick's Political Philosophy“ (2014.) Stanford Encyclopedia of Philosophy, The Metaphysics Research Lab (Center for the Study of Language and Information), Stanford University, <https://plato.stanford.edu/entries/nozick-political> (posljednja izmjena: 15. veljače 2018.)
19. Rothbard, M., N. (1998.) *Ethics of Liberty*, New York: New York University Press
20. Rothbard, M., N. (2006.) *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*, Auburn: Ludwig von Mises Institute

21. Sayward, C. I. Wasserman, W. (1991.) „Has Nozick Justified the State?“, u: J. A. Corlett (ur) *Equality and Liberty: Analyzing Rawls and Nozick*, London: Palgrave Macmillan UK, str. 261–267.
22. Sekulić, D. (2016.) *Logika i psihologija zaključivanja*, Zagreb: KruZak
23. Singer, P. (1999.) *Darwinian Left: Politics, Evolution and Cooperation*, New Heaven: Yale Univeristy Press
24. Strauss, L. (1961.) „Relativism“, u: H. Schoeck i J. W. Wiggins (ur) *Relativism and the Study of Man*, Princeton: D. Van Nostrand, 135–157.
25. Smerdel, B. (1994.) „Američki ustav kao uzor za nove demokracije“, u: B. Smerdel, S. Sokol (ur.) *Ustav Sjedinjenih Američkih Država (1994.)*, prev. Smerdel, B., Osijek: Pan liber, str. 1-15.
26. Wainwright, W., J. (1967.) „Natural rights“, *American Philosophical Quarterly*, sv. 4 (1): 79–84.
27. Wolff, J. (1991.) *Robert Nozick- Property, Justice and the Minimal State*, Cambridge: Polity Press
28. Wolff, J. (1996./2011.) *Uvod u političku filozofiju*, prev. T. Jolić, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu- Hrvatski studiji
29. Young, F. M. (1991.) „Nozick and the Individualist Anarchist“, u: J. A. Corlett (ur) *Equality and Liberty: Analyzing Rawls and Nozick*, London: Palgrave Macmillan UK, str. 268–275.